

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΟΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

18

1924

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ÉDITIONS

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

BAS. N. GRÉGORIADES

Ε.γ.Δ.ΟΣ.π.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2000

ΟΥΓ' ΑΛΙΑΜ ΜΙΛΛΕΡ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΑΙΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ¹

Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων δὲν ἀφῆκεν τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ μακρὸν ἄνευ κέντρου πρὸς ὃ νὰ συνδέονται. Ἐν Τραπεζοῦντι παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἐν Νικαίᾳ, τῇ πόλει, ὅπου ἐψηφίσθη τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, συνεκροτήθησαν δύο Ἑλληνικαὶ αὐτοκρατορίαι ἐκ τῶν λειψάνων ἐκείνης, ἥτις εἶχε καταλυθῆ, τρίτη δ' ἑλληνικὴ ἡγεμονία ἰδρύθη ἐν Ἡπειρῷ, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβη ἐπὶ βραχὺ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ εἰς μὲν τὸ δεύτερον τῶν πολιτικῶν τούτων ἰδρυμάτων ἐπεφυλάσσετο ἡ ἀνάκτισις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ συγχωρευθῆ οὕτω μετὰ τῆς παλινορθωθείσης βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ πρῶτον ἐπέζησεν ἐπὶ βραχὺν χρόνον μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὁ ἰδρυτὴς τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, εἶχε περίπου ἡλικίαν τριάκοντα ἐτῶν καθ' ὃν χρόνον ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις. Ὡν γόνος διακεκριμένου Βυζαντιακοῦ οἴκου, εἶχε κριθῆ ἄξιος νὰ γείνη σύζυγος τῆς ὠραίας Ἄννης, τῆς δευτεροτόκου θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Γ', εἶχε δ' ἐπιδείξει τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ κατὰ τὴν στρατείαν ἐναντίον τοῦ Βουλγάρου προδότη Ἰβάγκου ἐν τῇ Ροδόπῃ καὶ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς βασιλευούσης, καὶ παρὰ τὸ μᾶλλον ἀσήμαντον τῆς ἐξωτερικῆς αὐτοῦ ὄψεως τὰ προσόντα ἐκεῖνα εἶχον ἀγάγει εἰς τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἀνάρρησιν αὐτοῦ ὡς αὐτοκράτορος ἕνεκα τῆς χηρείας τοῦ θρόνου μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Μουρτζούφλου. Χωρὶς δὲ νάναμεινῃ, ὅπως περιβληθῆ ταῦτοκρατορικὰ σύμβολα, ἐπεχείρησε τελευταίαν τινὰ προσπάθειαν, ὅπως συνενώσῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως, καὶ ἔπειτα, συνιδῶν, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν μάταια, ἔφυγε μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τριῶν θυγατέρων, διαπεραιωθείς τὴν Προ-

1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ παρὰ τοῦ Πανεπιστημιακοῦ τυπογραφείου τῆς Καναβρυγίας (Cambridge Press) ἐκδοθείσῃ Μεσαιωνικῇ Ἱστορίᾳ Τόμ. Δ', κρη. 15'.

ποντίδα καὶ ἐκάλεισε τοὺς οἰκοῦντας τὴν Νίκαιαν νὰ δεχθῶσιν αὐτὸν ὡς νόμιμον ἡγεμόνα¹.

Ἡ θέσις, ἣτις ἔμελλε νὰ σταθῇ τὸ ἰσχυρὸν τοῦ πεποικίτου ἑλληγισμοῦ, εἶχεν ἐκλεχθῆ καλῶς. Ἡ Νίκαια δὲν ἦτο τότε τὸ ὑπὸ πρυφ-
τῶν λιμανιόμενον χωρίον, εἰς ὃ ἔπεβράσαν αὐτὴν ἕξ αἰῶνες τουροικῆς
κακοδικτικῆσεως, ἀλλὰ καλὴς μεγίστη καὶ εὐήμεροῦσα. Κειμένη παρὰ
τὴν λίμνην Ἀσκακίαν, οὔτε ἔπεβράσαν μικρὴν τῆς θαλάσσης, ὥστε νὰ
παροβλάπτηται τὸ ἐμπόριον αὐτῆς, οὔτε ἔπεβράσαν πλῆθρον αὐτῆς, ὥστε
νὰ ὑπόκειται εἰς τὰς ἐπιθέσεις πειρατῶν, δὲν ἔσται εἴτο κατὰ τὴν φράσιν
τοῦ Νικαέως Θεοδοῦρου Μετοχίτου, οὔτε ἀσφαλείας οὔτε χύματος².
Τὰ εὐφρατα πεδία τῆς Βιθυνίας περῆγον εἰς αὐτὴν σίτον καὶ οἶνον,
ἡ λίμνη εἶχε ἀφθόγους ἰχθύας καὶ ἡ πόλις ἔξαιρετον ὕδωρ, κατί-
ρισσά δὲ καὶ ἄλλα δένδρα καθίστανον αὐτὴν διαμονὴν εὐχάριστον.
Διὸ οὐδὲν τὸ ἄπορον, ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ αυτοκράτορες εἶχον ἐκλέξει
αὐτὴν ὡς κυριωτάτην πόλιν τοῦ θέματος Ὀσμικίου καὶ ὅτι οἱ Σελδ-
σονκίδαὶ σουλιῶνοι ἀνέδειξαν αὐτὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν. Τὴν φυσικὴν
ἀχυρότητα τὴν προσεχομένην ἐκ τῆς λίμνης, ἣτις εἶχεν ἀντιτάξει
σπουδαιότατον κώλυμα εἰς τοὺς σταυροφόρους πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν,
ἐπληρῶσαν ἢ τεχνητὴ ἀχύρωσις, καὶ οἱ ἀμύντορες αὐτῆς ἐκαυχῶντο,
ὅτι ἦτο ἀπόρητος. Ἐξαιρέτα τείχη μετὰ προεκβαλλομένον πύργων,
διασωζομένων ἐν ἐν γραφικαῖς ἐρελίαις, ὑπερήσπιζον τότε τὴν κα-
κλικὸν σχῆμα ἔχουσαν πόλιν, ἥς αἱ ὄμοια οἰκία καὶ αἱ πλουσίας
διακεκοσμημέναι ἐκκλησιαὶ ἐμαρτύρουν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐσέ-
βειαν τῶν κατοίκων. Διὸ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων, ἢ τῆς Ἁγίας Σο-
φίας καὶ ἢ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, διασωζόμενα ἐτι, καὶ τὰ
ψηφιδωτὰ τῆς δευτέρας αὐτῶν δεικνύουσαι, ὅτι τὰ ἐγκώμια τοῦ ἐπι-
χωρίου ἐγκωμιαστοῦ δὲν ἦσαν ὑπερβολικά. Καλῶς ὠργανωμένα νο-
σοκομεῖα ἐστέγαζον τοὺς λεπροὺς, καὶ οἱ πολῖται ἐκαυχῶντο δικαίως
ὅτι τὰ φιλανθρωπικὰ αὐτῶν ἰδρύματα ὑπερέβαλλον τὰ τῶν ἄλλων
πόλεων. Τοιαύτη ἦτο ἡ Νίκαια τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα.

Οἱ Νικαεῖς τὸ πρῶτον ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσι τὸν Λάσκαριν

1) Ἀπορρίπτομεν τὴν ἀσθηρικὴν μαρτυρίαν τοῦ Albricus Trium
F o n t i u m (Monumenta Germaniae historica Τόμ. ΚΓ' σ. 985) καθ' ἣν
ὁ Λάσκαρις τὸ πρῶτον προσεχώρησεν εἰς τὸν Βαλδουῖνον Α', προτείνας
τὴν εἰς τοὺς Λατίνους καθυπόταξιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

2) Παρὰ τῷ Σ ἰ ὁ ῥ (Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη Τόμ. Α' σ. 140 κέ) εὐὸς
μῆτε πρὸς ἀσφάλειαν μῆτε πρὸς χάριν ἐνδεῖν).

ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἰδίας πόλεως, καὶ μόνον μετὰ δυσκολίας ἔπεισεν αὐτοὺς νὰ δώσωσι στέγην εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ. Ἀναμφιβόλως ἐθεώρουν, ὅτι ὁ πενθερὸς τοῦ Λασκάρου, Ἀλέξιος Γ' ἦτο ἀκόμη ὁ νόμιμος αὐτοκράτωρ, καὶ τὴν νομοταγὴν αὐτῶν στάσιν ἀνεξωπύρει ἢ ἀνιάνησις τῆς πολιτείας, ἣν εἶχον ὑποστῆ ὑπὸ τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ πρὸ εἰκοσίων ἐτῶν, ὅτε εἶχον ὑποπέσει εἰς τὸ σφάλμα νὰ ταχθῶσαν ὑπὲρ τινος ἀντιπάλου τοῦ αὐτοκράτορος ἔν τινι ἐμφυλίῳ πολέμῳ. Οὕτως ὁ Λάσκαρις ἐπὶ τινα χρόνον ἐπλανᾶτο ἀνὰ τὴν Βιθυνίαν πειρώμενος μεταίως νὰ τύχῃ ἀναγνωρίσεως, ἕως διὰ τῆς βοήθειας τοῦ Θεοδώρου Ἀγγέλου, ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ πρώτου δεσπότη τῆς Ἡπείρου¹, καὶ διὰ συμμαχίας μετὰ τοῦ Σελδσουκίδου σουλτάνου Καϊχοσρού Α' κατώρθωσε νὰ γείνη κύριος τῆς Προύσης καὶ τῶν περιχώρων. Οἱ δὲ νέοι αὐτοῦ ὑπήκοοι ἐχαιρέτισαν αὐτὸν ὡς δεσπότην, ἣν προσωνυμίαν ἢ φρόνησις καὶ ἡ ἀπουσία τοῦ πατρῴου συνίστων ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς προτιμωτέραν τοῦ ἀξιώματος αὐτοκράτορος.

Πράγματι ὁ ἴδρυτής τῆς νέας ἐκείνης ἑλληνικῆς πολιτείας ὤφειλε νὰ ἐξευμενίσῃ ἢ ὑποτάξῃ οὐκ ὀλίγους ἀντιπάλους. Ἡ Μικρὰ Ἀσία τῷ 1204 ἦτο διηρημένη μετὰξὺ δέκα κυριάρχων διαφόρων ἔθνων. Καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι ἀνῆκον εἰς τοὺς Σελδσουκίδας σουλτάνους τοῦ Ἰκονίου, τὰ δὲ νότια κατεῖχε τὸ ἐν Κιλικίᾳ ἀρμενικὸν βασίλειον, καὶ μεγάλη ἀποικία Ἀρμενίων ἦτο ἐγκαθιδρυμένη ἐν τῇ Τρωάδι. Ἐν δὲ τῇ Τραπεζοῦντι κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον μῆνα, καθ' ὃν ἔπεσεν ἡ Κωνσταντινούπολις, εἶχεν ἐγκατασταθῆ ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος, ὁ ἔγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, τῇ βοηθείᾳ στρατοῦ ἐξ Ἰβήρων, ὃν εἶχε παράσχει εἰς αὐτὸν ἡ ἐκ πατρὸς θεία Θάμαρ. Ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν ἦτο δημοφιλῆς ἀνὰ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου, ἐξ ὧν κατήγετο ἀρχῆθεν καὶ ὅπου οἱ κάτοικοι ἐνεθυμοῦντο ἀκόμη τὴν μετὰξὺ αὐτῶν διαμονὴν τοῦ πάππου τοῦ Ἀλεξίου, ἐπειδὴ τύραννός τις ἐν τῇ πρωτεύουσῃ πολλὰς εἶνε ἐν εἰδῶλον τῶν ἐπαρχιωτῶν. Διὸ κατὰ τὸ πομπῶδες ὕφος τῶν χρόνων ἐκείνων ὁ Ἀλέξιος προσωνόμασεν ἑαυτὸν μέγαν Κομνηνὸν καὶ αὐτοκράτορα· οἱ δὲ διάδοχοι αὐτοῦ

1. *M u s t o x i d i* Delle cose Corciresi σ. LV.

2. *Γεωργίου Ἀκροπολίτου Τ* 12.— *Βησσαρίων* παρὰ τῷ Fallmerayer *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt* σ. 78.— *Πανόρατος ἐν τῷ τοῦ Σκουρ. Π. Ἀδάμπερ* Νέφ ἑλληνομνήμονι Τόμ. Δ'. σ. 256

διετήρησαν τό τε ἐπιώνυμον ἐκεῖνο καί τὴν αὐτοκρατορικὴν προσωνυμίαν ἐπὶ διακόσια πενήκοντα ἔτη. Καὶ τὸ μὲν Οἰναῖον καὶ ἡ Σινώπη, καθ' ἃ ἡ Τραπεζοῦς, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λαβίδ ἐξήρασε τὰς τύχας τοῦ οἴκου ἔτι δυτικώτερον. Καὶ δὴ σῶμα Ἰβήρων καὶ ἐπιχωρίων μισθοφόρων ἐβοήθησαν αὐτόν, ὅπως ὑποτάξῃ τὴν Παφλαγονίαν, τὴν κοιτίδα τοῦ γένους, καὶ κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νάνασηρῦξή τὸν Ἀλέξιον ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Σαγγαρίου. Ἀλλ' οἱ δύο ἐκεῖνοι ἀδελφοὶ δὲν ἦσαν οἱ μόνοι Ἕλληγες ἀντίζηλοι τοῦ Λασκάρεως. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν παραλίῳν τοῦ Εὐξείνου αἱ κατακτήσεις αὐτῶν διεκόπτοντο ὑπὸ τῆς μικρᾶς ἡγεμονίας τῆς Σεβαστείας καὶ τῆς Ἀμισοῦ. Ὁ ἄλλοτε ἀποσπᾶστης Μαγκαφᾶς ὁ ἐπωνομαζόμενος Μωροθεόδωρος, ὅστις εἶχε προσλάβει τὴν προσωνυμίαν αὐτοκράτορος ἐπὶ τοῦ Ἰσαακίου Β' Κομνηνοῦ, εἶχε γίνει καὶ πάλιν κύριος τῆς Φιλαδελφείας, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ Μαυροζώμης εἶχεν ἐξασφαλίσει ὄχυράν θέαν παρὰ τὸν Μαίανδρον, συζεύξας τὴν θυγατέρα μετὰ τοῦ Σελδσουνίδου σουλτάνου. Τὸ δὲ λατινικὸν στοιχεῖον ἀντεπροσωπεύετο ἤδη ὑπὸ δύο βενετικῶν ἀποικιῶν ἐν Λαμφάκῳ, ἧτις ἦτο τιμᾶριον τοῦ Οἴκου Κοιρίνη, καὶ ἐν ταῖς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Πηγαῖς, καὶ ὑπὸ ἀνατολικοῦ κλάδου τοῦ μεγάλου ἐκ Πίσσης οἴκου τῶν Ἀλδοβρανδίνῃ ἐν Ἀτταλείᾳ¹

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς διανομῆς εἶχον παραχωρηθῆ μεγάλα ἐκτάσεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὸν Λατίνον αὐτοκράτορα, μεταξὺ δὲ τούτων αἱ ἐπαρχίαι Νικομηδείας, Ταρσοῦ, Παφλαγονίας, Οἰναίου καὶ Σινώπης, Λαοδικείας καὶ ὁ Μαίανδρος μετὰ τῶν ἐξαρτημάτων τῆς Ἀμισοῦ, ἧτοι δι' ἄλλων λέξεων αὐτὸ τὸ σύνολον τῶν χωρῶν τῶν καταληφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Λασκάρεως καὶ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν τῆς διαρρυθμίσεως ταύτης ὁ Βαλδουῖνος Α' παρεχώρησεν εὐρείας γαίας ἀντιπέραν τῆς Προποντίδος ὡς τιμᾶρια εἰς τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ ἀκολουθοῦς, τὴν μὲν Νίκαιαν μετὰ τῆς προσωνυμίας δουκός, ἧτις τότε ἔθεωρεῖτο ὡς ἐν τῶν μεγίστων ἀξιομάτων τῆς Ἀνατολῆς, εἰς τὸν κόμτα τῆς Βλοισίας (de Blois) Λουδοβίκον, εὐπατρίδην πλούσιον καὶ φοβερὸν, ὅστις ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ

1. *F o n t e s R e r u m A u s t r i a c e r u m M e g .* Β' Τόμ. XIII σ. 798—10. *Μικρὰ Κορινθίου* ἐκδ. Βόννης σ. 795. 842.

βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ εἶχε κρατήσει τὴν σημαίαν κατὰ τὴν στέψην τοῦ πρώτου Λατίνου αὐτοκράτορος, τὴν δε Φιλαδέλφειαν, ὁμοίως κοσμουμένην ὑπὸ δουκικοῦ στέμματος, εἰς τὸν Στέφανον Περτικανὸν (Du Perche). Τῶν δὲ δύο μεγάλων θρησκευτικῶν ταγματῶν οἱ μὲν Ἰωαννῖται ἱππότες ἔλαβον ἓν τρίμημα τοῦ λεγομένου δουκάτου τῶν Νέων κάστρων, τὰ κάστρα Ἀδραμύτιον, Πέργαμον καὶ Χλιαρά, οἱ δὲ Ναῖται τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλδοβρανδίνου κατεχομένην Ἀττάλειαν¹

Ἦτο λοιπὸν φανερὰν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὁ Λάσακαρις ὄφειλε χάριν τῶν νέων αὐτοῦ κτήσεις νὰ παλαίσῃ κατὰ τε τῶν Λατίνων ἐπιθρομέων καὶ τῶν ἐπαχωρίων ἐχθρῶν.

Τῇ 1 Νοεμβρίου 1204 ὁ Γάλλος δοῦξ τῆς Νικαίας ἔστειλε δύο πιστοὺς ἀκολούθους, τὸν Πέτρον de Bracheuil καὶ τὸν Rayen τὸν Αὐρηλιακὸν (d'Orléans) μετὰ δυνάμειος ἑκατὸν εἴκοσιν ἱπποτῶν ἵνα καταλάβῃ τὸ ἀσιατικὸν αὐτοῦ τιμᾶριον. Ἀποβιβασθέντες δ' οἱ τοὶ εἰς τὴν λατινικὴν ἀποικίαν τῶν Πηγῶν, ὅπου ἦσαν βέβαιοι, ὅτι ἐμέλλον νὰ τύχωσι καλῆς ὑποδοχῆς, κατέλαβον τὴν τότε ἀξίαν λόγου πόλιν Πάνδεσμα (Πάνορμον) καὶ τῇ 6 Δεκεμβρίου συνήντησαν τὴν στρατιὰν τοῦ Λαωκάρεως κάτωθεν τῶν τειχῶν τοῦ Ποιμανηνοῦ, ὄχυροῦ κάστρου κειμένου κατὰ τὰ νοτιοανατολικά. Παρὰ δὲ τὸ ἄνισον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκατέρωθεν μαχομένων ἢ ὑπερτέρα ἀνδρεία τῶν πανόπλων Φράγκων ἱπποτῶν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς μάχης· οἱ Ἕλληνες ἔφυγον, καὶ ἡ γειτονικὴ πόλις Λοπάδιον, ἧς σήμερον μὲν εἶνε τὸ χωρίον Οὐλουμπάδ, ἀλλὰ τότε ἦτο μία τῶν ὠραιωτάτων πόλεων τῆς χώρας καὶ ὁ προμαχὼν τῆς Προῦσης, ἀνέφξε τὰς πύλας αὐτῆς εἰς τὸ ἔλεος τῶν νικητῶν. Ἄλλ' ἡ Προῦσα, ἣν ἐπροστάτεον ἡ φυσικὴ αὐτῆς ὡς ἐκ τῆς θέσεως ὄχυρότης καὶ τὰ ὑψηλὰ αὐτῆς τείχη, ἀντέσχεν εἰς τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν, ἣ δὲ λύσις τῆς πολιορκίας ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐπαχωρίους εἰς ἀποστασίαν ἐναντίον τῆς κυριαρχίας αὐτῶν, ἧς, καίπερ οὐσα φιλάνθρωπος, καθ' ἃ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν, ἦτο οὐχ' ἦττον δεσποτεία ξένης φυλῆς καὶ δόγματος ἄλλοθρήσκου. Δεύτερον δ' ἀπόσπασμα Φράγκων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν Ἐρρίκου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος Βαλδοίνου, ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν τῶν ἐν Τρωάδι οἰκούντων Ἀρμενίων, οἵτινες ἐτάσ

¹ P a u l i Codice Diplomatico Τόμ Α' σ. 93 — I n n o c e n t i i II Epistolarum IX 180.

σαντο πιθανῶς εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως ἀναινεώσωσι τὰ
 ζητηθώματα τοῦ τρωϊκοῦ πολέμου, οὐ αἰνιγματικές ἦσαν τῶν ὀλί-
 γων ἐκ τῆς ἀρχαιότητος γνωστῶν εἰς τοὺς σταυροφοροὺς. Διὸ ὁ Ἐρ-
 ρίκος, διαρπαγθεὶς τὰ Λαρδανέλλια κατὰ τὴν Ἄβυδον, διέβη τὰ
 στενὰ τῆς Ἰδης, καὶ ἔστησε τὸ στρατήγιον αὐτοῦ ἐν Ἀδραμυττίῳ.
 Ἐκεῖ δ' ἐστάλη ὅπως ἐπιτεθῆ ἑναντίον αὐτοῦ, δεύτερος Ἑλληνη-
 κὸς στρατός, οὗ ἡγεῖτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Λασκαίρεως Κων-
 σταντῖνος. Ἀλλ' ἡ δευτέρα αὕτη ἐκ τοῦ αὐσταδῆν μάχη, συγκροτη-
 θεῖσα τῇ 19 Μαρτίῳ 1206, ὑπῆρξεν ἔτι καταστροφικωτέρα τῆς
 πρώτης διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἀποβαλόντας οὐκ ὀλίγους ἄνδρας καὶ
 πολλὰ λάφυρα, καὶ οἱ ἐπιχώριοι ἤρχισαν πληρόντες φόρον εἰς
 τοὺς ξένους ἐπιδρομεῖς. Τρίτη δὲ τις ἀπόπειρα γενομένη ὑπὸ τοῦ
 Μιχαήλ Θεοδώρου, τοῦ δυνάστου τῆς Φιλαδελφείας ἀπέτυχεν ἔνεκα
 τῆς ἀνδροειᾶς αὐτοῦ τοῦ Ἐρρίκου καὶ τῆς ἀκατανικήτου ὀρμῆς τοῦ
 ἰπτικῆ τῶν Φράγκων. Ἡ δ' ἐπιτυχία αὕτη συνεπληρώθη διὰ τῆς
 ἀλώσεως τῆς Νικομηδείας ὑπὸ τρίτου φραγκικοῦ ἀποσπάσματος ὑπὸ
 τὸν Μαζαίριον de Sainte Manebould. Πέντε καὶ μόνον μῆνες εἶχον
 ἀρκέσει χάριν κατακτίσεως τοῦ ὅλου πλουσίου θέματος τοῦ Ὀψικίου
 καὶ τινῶν ἔτι χωρῶν πέραν αὐτοῦ. Τὸ ὅλον τῆς δυτικῆς Μικρᾶς
 Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου μέχρι τῆς Νικομηδείας ὁμολόγει πί-
 στιν εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα, καὶ μόνον ἡ Νίκαια καὶ ἡ
 Προῦσα ἔμενον πιστοὶ εἰς τὸν Λάσκαριν.

Ἀλλὰ τὴν ὥραν ἐκείνην οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀσίας ἐσώθησαν ὑπὸ
 τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπερ ἦσαν εἰθισμένοι νὰ θεωρῶσιν ὡς τὸν μέγι-
 στον ἐχθρὸν ἐν Εὐρώπῃ. Οἱ ἐν Θράκῃ ὁμοεθνεῖς εἶχον καλέσει τὸν
 πατέρα τῶν Βουλγάρων Καλοϊωάννην ἑναντίον τῶν Φράγκων, καὶ ὁ
 Βαλδουῖνος ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν ἀδελφὸν καὶ τοὺς
 ἄλλους Φράγκους ἡγέτας ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς βοήθειαν αὐτοῦ
 ἑναντίον τοῦ νέου πολεμίου. Ὁ Ἐρρίκος καὶ τὰ δύο ἄλλα ἀποσπά-
 σματα ἔσπευσαν νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν παραγγελίαν αὐτοῦ, καὶ
 ἐκ πασῶν τῶν κατακτίσεων αὐτῶν ἐκράτησαν μόνας τὰς Πηγὰς ὡς
 στρατιωτικὸν καὶ ναυτικὸν ὀρμητήριον παρὰ τὰν Ἑλλάσποντον, μετ'
 αὐτῶν δὲ καὶ οἱ Ἀρμένιοι ἄποικοι τῆς Τρωάδος διεπεραιώθησαν
 εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκ φόβου ἀντιποίνων παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως
 ἀποτόμως ἔληξεν ἡ πρώτη ἀπόπειρα τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων κατα-
 κτίσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ δὲ πρῶτος καὶ τελευταῖος Γάλλος

δαῖς τῆς Νικαίας ἔπεσεν ἐν τῇ βουλγαρικῇ ἐνέδρῳ πρὸ τῆς Φιλίππουπόλεως χωρὶς ποτε νὰ παύσῃ τὸ ἔδαφος τοῦ ἀσιατικοῦ αὐτοῦ δουζαίου¹.

Ὁ Λάσκαρις ἐπωφελέθη τὴν ἀποχώρησιν τῶν Φράγκων ἵνα καταλάβῃ τὰς χώρας, αἷ εἶχον ἐκκενώσει, καὶ ἡ καρτερία αὐτοῦ φάνετα ἐξασφαλίσεια τὴν ἑπ' αὐτοῦ ἀνάληψιν τῆς προσωνυμίας αὐτοκράτορος. Ἦτο δ' ἐκ τούτοις ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἐκλέξῃ πατριάρχην, ἐπειδὴ ὁ οἰκουμενικὸς θρόνος ἐχόρευεν. Ἄλλ' ἡ Νίκαια εἶχε κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἀποβῆ ἡ ἐστία πάντων τῶν λογιστάτων ἀνδρῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας διὸ δὲν ἐπῆρξε δύσκολος ἡ ἐκλογή πατριάρχου. Ὁ δ' ἐκλεχθεὶς, ὅστις ἐπῆρξεν ὁ Μιχαὴλ Αὐτοθρειακός, ἔσπειρε νὰ στείρῃ αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον, καὶ ὁ ἱστορικὸς Νικητῆς Χωνιάτης συνέταξε προσφώνησιν, ἣν ἔμελλε νὰ ἐκφωνήσῃ κατὰ τὴν στέφιν ὁ Λάσκαρις, πυρορμῶν τοὺς ὑπηκόους εἰς ὑποταγὴν καὶ ἐξαγγελίων τὴν συνένωσιν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς σκοποὺς τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Οὕτω τὸ ἔαρ τοῦ 1206, δύο ἔτη μετὰ τὴν φυγὴν ἐκ τῆς ἀλούσης πόλεως, ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἐστέφθη ἐν Νικαίᾳ².

Ἄμα δὲ τῇ ἀναρρήσει ὁ Λάσκαρις ἤρχισεν ἐπέτελῶν τὸ χεῖρον αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Νικητῆ χαραχθὲν πρόγραμμα. Πολιτικὴ ἐκχειρία μετὰ τοῦ Ἐρρίκου, ὅστις εἶχε τότε διαδεχθῆ τὸν Βαλδουῖνον ὡς Λατίνος αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἦτο τελείως ἀπησχολημένος ἐν Εὐρώπῃ, ἀφήκεν αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ στρέψῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας αὐτοῦ ἀντιπάλους. Ὁ Μωροθεόδωρος, ὁ Σάβας καὶ ὁ Μαυροζώμης ἐξεδιώχθησαν ἕκαστος ἐκ τῶν ἰδίων κτήσεων καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἐκλείπουσαι ἕκαστ' ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ θεάτρου, ὁ δὲ Μαυροζώμης, ἄτε ὢν πενθερὸς τοῦ ἰσχυροτάτου δυνάστου Καϊχορρόου, πρὸς ὃν ὁ Λάσκαρις ἐπεθύμει νὰ διάγῃ εἰρηνικῶς, ἔλαβε μετ' οὐ πολὺ λωρίδα γῆς, περιλαμβάνουσαν τὰς Χωνάς, τὴν γενέτειραν αὐτοῦ τοῦ Νικητῆ. Τὸ δὲ πρῶτον κατόπιν τραῦμα κατηνέχθη κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος. Καὶ διὴ ὁ Ἀλέξιος εἶχε προκαλέσει τὴν ὀργὴν τοῦ Σελδσουκίδου σουλτάνου, ὅστις ἐπολι-

1. Innocentii III Epistolarum libr. VIII, 131, Ἴδε ἐνθ. ἀν. κερ. XIV σ. 424.

2. Μετὰ τὴν 30 Μαρτίου, ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς τοῦ πατριάρχου κατὰ τὸν ἐπίτετον παρὰ τῷ Migne (Patrologia Graeca Tom. ΡΜΖ' σ. 465.

όρκει τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, ¹ ὁ δὲ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξίου Λαβίδ, ἐπωφελοῦμενος τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐκένωσιν τῆς Νικομηδείας, εἶχεν ἀποστείλῃ τὸν νεαρόν Συναδηνόν, ὅπως λάβῃ κατοχὴν τῆς πόλεως ταύτης. Ἀλλ' ὁ ἀπειρος οὗτος στρατηγὸς εἶχε προζυταληφθῆ ὑπὸ τοῦ δεξιωτέρου Λασκάρεως, ὅστις ἤγαγε τὴν στρατιάν αὐτοῦ διὰ δυσδιαβάτου ὄρεινῆς στενωποῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσέθη εἰς τὴν διὰ πελέκειον ἐκκοπήν τῶν κατὰ τὴν τρίβον αὐτοῦ δένδρων. Τοιαύτη δραστηριότης ἤγαγεν ἀναγκάως εἰς ἐπιτυχίαν. Ὁ Συναδηνὸς ἐξώγρηθη, καὶ ὁ Λαβιδ ἠναγκάσθη νὰ περιορίσῃ τὰ ὅρια τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζούντος εἰς τὴν Ἡράκλειαν, καὶ ἐκεῖθεν δ' ἔτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας ἠπέλει νὰ ἐξώσῃ αὐτὸν περαιτέρω πρὸς ἀνατολάς. Ἐπὶ τούτοις δ' ὁ Λαβιδ χάριν προφυλάξεως ἐκάλεσε πρὸς βοήθειαν τοὺς Φράγκους.

Οἱ Φράγκοι ὑπῆρξαν πρόθυμοι νὰ συμμαχήσωσι πρὸς τὸν μόνον ἀπομένοντα Ἕλληνα ἀντίπαλον τοῦ Λασκάρεως, ἐπειδὴ παρεπονοῦντο, ὅτι εἶχε παραβῆ τὰς μετ' αὐτῶν σπονδὰς καὶ ἀνησύχουν νὰ παρακολύσωσι τὴν ἀύξησιν ἑλληνικῆς ναυτικῆς δυνάμεως, ἧς ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας εἶχε θέσει τὰς βάσεις ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν Καλαβροῦ πειρατοῦ ². Διὸ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1206 ὁ Ἐρρίκος ἔστειλε τὸν Πέτρον Bracheuil καὶ Payen τὸν Αὐρηλιανὸν διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μετὰ τῆς ὑποσχέσεως, ὅτι ὁ Bracheuil ἔμελλε νὰ λάβῃ τὰς Πηγὰς καὶ τὴν Κυζικὸν μετὰ τῆς νήσου Μαρομαρᾶ ὡς ἱμάριον, εἰς δὲ τὸν Thierrri de Loos, τὸν ἀυλάρχην τοῦ Λατίνου Αὐτοκράτορος, παρεχωρήθη ἡ Νικομήδεια. Ἡ δευτέρα αὕτη φραγκικὴ ἐπιδρομὴ ἐπανέλαβεν ἐν μικροτέρῳ κλίμακι τὰ ἐπιτελεσθέντα κατὰ τὴν πρώτην. Ἀπὸ τῶν Πηγῶν ὡς ὄρητηρίον ὁ Bracheuil κατέλαβε καὶ ὠχύρωσεν ἐκ νέου τὴν χερσόνησον τῆς Κυζίκου, καὶ ὁ ἀυλάρχης πλεύσας κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Νικομήδειαν, μετέβαλεν ἐν σπουδῇ τὴν ὠραίαν ἐν αὐτῇ μητροπόλιν τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς κάστρον. Δύο δὲ ἄλλοι εὐπατρίδαι, ὁ Μακάριος de Sainte Menehould καὶ ὁ Γουλιέλμος de Sains, ἐγκαθηδρῦθησαν εἰς τὸ Hereke κατὰ τὰ βόρεια τοῦ κόλπου τῆς Νικομηδείας καὶ εἰς τὸ Geumlek ἢ Civetot, ὡς ἐκάλεον αὐτὸ

1 Recueil des historiens des Croisades, Historiens orientaux Τόμ. Β' μέρος α'. σ. 101

2. Σπυρ. Π. Δάμπρου Μ. χαήλ Ἀχομινάτου τὰ σαζόμενα Τόμ. Β' σ. 159

οἱ σταυροφόροι, τὸ ἐπίνειον τῆς Νικαίας καὶ τῆς Προύσης, ἀποκόψαντες οὕτω τὴν κατὰ θάλασσαν συγκαίνωνίαν τῶν δύο τούτων πόλεων. Οὕτω περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν Φράγκων ὁ Λάσκαρις ἔπεμψεν ἀποστόλους πρὸς τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων, παρορμῶν αὐτὸν νὰ ἐπιτεθῆ ἑναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ πάλιν λοιπὸν τότε ὁ Καλοϊωάννης ἐπήνεγκεν ἀσπίσιον ἀντιπερισπασμὸν ἐν Θράκη, καὶ ἐκ δευτέρου πρῶστη ἢ ἀνάγκη ν' ἀνακληθῶσιν οἱ Φράγκοι εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀφείθησαν δὲ μόνον μικραὶ φρουραί, ἵνα κατέχωσι τὸ φραγκικὸν τετραπέλευρον.

Ὁ Θεόδωρος προέβη τότε διὰ μιᾶς εἰς ἐπίθεσιν τῶν ἀπομεμονωμένων ἐκείνων φρουριῶν. Οὕτω δεινὸς δ' ἀπέβη ὁ ἀγὼν ἐν τῷ Civetot, ὥστε μόνον πέντε τῶν γενναίων αὐτοῦ ἀμυντόρων ἔμενον ἄτρωτοι, ὅτε ὁ Ἑρρίκος ἔφθασεν ἐσπευσμένως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς διάσωσιν αὐτῶν, καὶ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ ποσίρῃ τὴν φρουρὰν καὶ ἐγκαταλείψῃ τὸ φρούριον. Ἡ Κύζικος ἐπολιορκεῖτο οὕτω στενωῶς ἀπὸ τε γῆς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ὥστ' ἐχρειάσθη δευτέρα ἐκστρατεία πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας. Ὁ Thierry de Loos ἐξωργήθη ἔξωθεν τῶν τειχῶν τῆς Νικομηδείας, καὶ ἡ ὠχυρωμένη αὐτῆς μητρόπολις ἤθελε κυριευθῆ, ἂν μὴ ἐπέστρεφεν ὁ Ἑρρίκος πρὸς διάσωσιν αὐτῆς. Τότε ὠμολογήθησαν διετεῖς σπονδαί. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπέλυσαν τοὺς αἰχμαλώτους, οἱ δὲ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὴν Κύζικον καὶ τὴν Νικομήδειαν, ὧν τὰ ὀχυρώματα κατεσκάφησαν. Αἱ δὲ Πηγαὶ φαίνονται ἤδη κυριευθεῖσαι, καὶ μόνον τὸ Hereke ἀπέμεινε φραγκικόν.

Αἱ σπονδαὶ αὗται, καίπερ οὖσαι ὁμοίως σύμφοροι εἰς ἀμφοτέρους τοὺς συμβληθέντας, διελύθησαν μετ' οὐ πολὺ. Ὁ Λαβιδ καρδοκῶν πάντοτ' εὐκαιρίαν πρὸς ἐπίθεσιν ἑναντίον τοῦ ἀντιπάλου αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, ἔγραψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρακαλέσας νὰ συμπεριληφθῆ εἰς τοὺς ὑπηκόους τοῦ Ἑρρίκου καὶ νὰ θεωρηθῆ ἡ χώρα αὐτοῦ ὡς μέρος τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐξασφάλισας δ' οὕτω τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἑρρίκου, διέβη τὸν Σαγγάριον, ἐπέδραμε τὰς κτήσεις τοῦ Λασκάρεως μετὰ σώματος Φράγκων ἐπικούρων, καὶ κατ' ἀρχὰς ἐκυρίευσεν πᾶν τὸ προσυχόν. Ἄλλ' ὁ στρατηγὸς τοῦ Λασκάρεως Ἀνδρόνικος Γίδος ἐπέπεσεν αἰφνιδίως ἑναντίον τῶν Φράγκων, ὅτ' εὗρισκοντο ἀπομεμονωμένοι ἐν ταῖς δυσβάτοις στενοῖς τῆς Νικομηδείας, μόλις δὲ που

ἐσώθησαν οἱ ἄγγελοι τῆς πανωλεθρίας. Διὰ δὲ βοηθείας, ἀποσταλείσης ὑπὸ τοῦ Ἑρρίκου, οὐδὲν ἄλλο καταρτίσθη ἢ ἡ ἐπιβραδυνσις τῆς πτώσεως εἰς Ἱσρακείας. ἤτις μετὰ τῆς Ἀμάστριος προσηρτήθη εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Μόνη δ' ἐπιτυχία τῶν Φράγκων ἐπῆρξεν ἡ ἀνάστασις τῶν Πηγῶν ὑπὸ τοῦ τιμαριούχου αὐτῶν δυνάστου Πέτρου δὲ Βραχέουσι. Οὐδὲν ἄπορον ὅτι ὁ Λάσκαρις παρεπονέθη εἰς τὸν πάπαν περὶ τῶν παραβάσεων ἐκείνων τῶν σπονδῶν, δεηθεὶς αὐτοῦ νὰ πείσῃ τοὺς Φράγκους, ὅπως ὁμολογήσωσι μόνιμον μετ' αὐτοῦ εἰρήνην, δι' ἧς ἡ θάλασσα νὰ γείνη τὸ ὄριον μεταξύ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν καὶ ἀπειλήσας, ὅτι ἐν περιπτώσει ἀπορρίψεως τῶν ὄρων τούτων ἔμελλε νὰ συμπράξῃ κατὰ τοῦ Ἑρρίκου μετὰ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Ἰννοκέντιος Γ' ἀπήντησε παρακινήσας αὐτὸν νὰ προσκυνήσῃ μὲν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἑρρίκον, νὰ ὁμολογήσῃ δὲ ὑποταγὴν εἰς τὸν πάπαν, οὗ ὁ ληγάτος ἔμελλεν ἐπὶ τούτοις νὰ ἐπέμβῃ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ δὲ ἀπάντησις τοῦ Θεοδώρου ἐπῆρξεν ἀπόπειρα πρὸς ἀνακατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καθ' ἣν ἐπιχείρησιν ἔτυχε τῆς βοηθείας τοῦ Φράγκου δυνάστου τῶν Πηγῶν, ἀναδειχθέντος προδότου τοῦ νομίμου κυριάρχου¹. Οὕτως ἐνωρὶς οἱ Λατῖνοι εἶχον διαιρεθῆ ἑναντίον ἀλλήλων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄνδρες εὐγενῶν οἰκῶν εἰσηλθόντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ἑλλήνων.

Τότε αἴφνης νέος ἐχθρὸς, καὶ δὴ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου οἴκου τοῦ Λασκαρέως, ἐπῆλθε παρακωλύων τὴν πρόοδον αὐτοῦ καὶ ταράσσων τὴν εἰρήνην τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ φυγᾶς αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Γ' ἀφ' οὗ πρῶτον εἶχε πλανηθῆ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, ἔφθασεν εἰς τὴν ἀσπὴν τοῦ Καίχοσρόου, ὃν πρό τινων ἐτῶν εἶχε στεγάσει, βαπτίσει καὶ νίθετιήσει ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ ἐκπτώτος μονάρχης ἠξίωσε παρὰ τοῦ Σουλτάνου ν' ἀνακτῆσῃ χάριν αὐτοῦ ὡς νομίμου αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων τὸ στέμμα, ὃπερ εἶχε σφετερισθῆ ὁ ἴδιος αὐτοῦ γαμβρός. Ὁ φιλόδοξος σουλτάνος, ὅστις δὲν εἶχε λησμονήσει, ὅτι οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ εἶχόν ποτε ἄρξει ἐν Νικαίᾳ, ὑπολαμβάνων, ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ ξενιζόμενος ἤθελε χρησιμεύσει ὡς ἐπωφελὲς ὄργανον τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκοπῶν, ἔστειλε τελεσίγραφον εἰς τὸν Θεόδωρον, προτείνων εἰς αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ μεταξύ παραιτήσεως ἢ πολέμου. Ὁ δὲ Θεόδωρος ἀντιπάσης ἀπαντήσεως ᾤδευσεν ἑναντίον τοῦ Καίχοσρόου εἰς τὴν κατὰ

1. B u c h o n Recherches et Materiaux Τόμ. Β' σ. 211

τὸν Μαϊάνδρον Ἀντιόχειαν, ὅπου εἶχε προχωρήσει μετὰ τοῦ Ἀλέξιου. Ἡ συγκροτηθεῖσα μάχη ἀπέβηκε τὸ κατ' ἀρχὰς ἐναντίον τοῦ Λασκαρέως ὀκτακόσιοι Λατῖνοι μισθοφόροι, οἵτινες παρὰ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ πάπα συνώδεον αὐτὸν, κατεστράφησαν, καὶ ὁ σουλτᾶνος κατέφερε τρομερὸν πλήγμα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας προκαλέσαν τὴν ἀπὸ τοῦ ἵππου πτώσιν αὐτοῦ. Ἐπὶ τινα ὥραν ὁ Λάσκαρις ἐφαίνετο ἐκτεθεμένος εἰς τὸ ἔλεος τοῦ πολεμίου, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης ἐτοιμότητος πνεύματος ἀνέσπασε τὸ ξίφος καὶ ἔκοψε τοὺς πόδας τῆς φορβάδος ἣν ἵππευεν ὁ σουλτᾶνος. Ὁ Καίχοσρός ἔπεσεν, πάραυτα δ' ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐκόπη καὶ ἐνεπήχθη ἐπὶ δόρατος εἰς κοινὴν θῆαν τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ¹. Οἱ δὲ Σελδσοῦκοι, στερηθέντες τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν εὐχαρίστως σενωμολόγησαν εἰρήνην. Ὁ νικητὴς συμπαρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀλέξιον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἐτύφλωσε αὐτὸν κατὰ τινα μαρτυρίαν ² καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὴν μωνὴν τοῦ Ὑακάνθου ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Θρίαμβος οὕτω δραματικὸς ἐνέπνευσε τὴν φαντασίαν ἢ μᾶλλον τὴν ρητορικὴν τῶν δύο τότε ζώντων κυριωτάτων λογοτεχνῶν. Καὶ ὁ μὲν Νικήτας Χωνιάτης συνέγραψε πανηγυρικὸν τοῦ νικητοῦ τοῦ καταβαλόντος τοὺς τέως ἀνικητοὺς Τούρκους, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μιχαὴς Ἀχομινάτος, ὁ πρώην μητροπολίτης τῶν Ἀθηνῶν, ἔστειλεν ἐπιστολὴν συγχαρητήριον ἐκ τῆς ἐν τῇ νήσῳ Κέῳ ἐξορίας αὐτοῦ, ἐν ἧ παρεβάλλε τὸν Λάσκαριν πρὸς τὸν Ἡρακλέα καὶ Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον. Αὐτὸς δ' ὁ Λάσκαρις ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐπαγγελλόμενος, ὅτι, ἂν σύμπαντες οἱ ὁμογενεῖς ἤθελον βοηθήσει αὐτόν, ἔμελλε μετ' αὐτῶν πολὺν νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν χώραν τῶν λατινικῶν μολοσσῶν καὶ οὗτοι ὑπεσχέθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν βοήθειαν αὐτῶν, ἂν ἤθελεν ἐπιτεθῆ ἑναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Διάφορος δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα ἐπίδρασις

1. Ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης [17] λέγει, ὅτι τὴν κεφαλὴν τοῦ σουλτάνου ἀπέταμεν ἄγνωστος χεῖρ. Ὁ δὲ Νικήτας Χωνιάτης [ἐν τῇ τοῦ Σάθα Μεσαιωνικῆ βιβλιοθήκῃ Τόμ. Α' σ. 132 ἐν τινι ῥητορικῷ χωρίῳ καὶ ὁ Ἀβελιφόδας [Historiens Orientaux Τόμ. Α σ. 86] λέγουσιν αὐτὸν φονευθέντα ὑπὸ τοῦ Λασκάρους.

2 Σάθα Μεσαιωνικῆ βιβλιοθήκῃ Τόμ. Ζ' σ. 457.

τοῦ περὶ τῶν συμβάντων ἀγγέλματος. Ἡ κρίσις αὐτοῦ περὶ τῆς νίκης τοῦ Λασκάρεως ὑπῆρξεν ὅτι ὁ νικητὴς εἶχεν ἠττηθῆ, ἐπειδὴ τὴν ἀπώλειαν τῶν Λατίνων μισθοφόρων ἰτελόγιζεν ὡς ὑπερβάλλουσαν κατὰ πολὺ τὴν ἠτταντῶν Τούρκων. Ἄλλως δ' ἐγένωσκεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες, παρορμώμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιτυχίας αὐτῶν, ἐμελέτων ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ ὁ ἀπειράσισε νὰ μὴ ἀναμείνη μακρότερον, ἀλλὰ νὰ προσβάλῃ αὐτοὺς αὐτὸς πρῶτος. Κατ' ἀκολουθίαν διεπεραιώθη εἰς τὰς Πηγὰς, τὴν μόνην τότε ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατεχομένην πόλιν, ἧς ἀπὸ τῆς προδοσίας τοῦ Bracheuil ἐδυνάστευεν ὁ Ἐρρῖκος de Grangerin ¹, καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ Λάσκαρις ἐτράπη εἰς τὰ ὄρη. Ἄλλ' οἱ γογγυσοὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἰππικῶν, ὧν αἱ κτήσεις ἐξετίθεντο οὕτως εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Φράγκων ἰπέων, ἠνάγκασαν τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα νὰ συνάψῃ μάχην. Αἱ ἀντίπαλοι στρατιαὶ συνεκρούσθησαν παρὰ τὸν Ρύνδακον τῆ 15 Ὀκτωβρίου 1211, καίτοι δὲ ὁ στρατὸς τοῦ Λασκάρεως ἦτο κατὰ πολὺ πολυαριθμότερος καὶ συνέπραττε μετ' αὐτοῦ νέον σῶμα Λατίνων αὐτομόλων, τὴν νίκην κατήγαγεν ὁ Ἐρρῖκος, ὅστις συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ καταληφθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἔκθεσιν περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐκστρατείας οὐδὲ ἓνα ἀπέβαλεν ἄνδρα. Ἐπὶ τούτοις δ' οἱ Ἕλληνες ὤδυσαν κατ' εὐθείαν εἰς τὰ σύνορα τῶν Σελδσοῦκων καὶ ὑπετάγησαν εἰς τὸν νικητὴν, οὐ παροιμακῆ ὑπῆρξεν ἡ πραότης πρὸς τοὺς ἠττημένους. Ὀλίγα μόνον κάστρα ἀντεῖχον, μείναντα πιστὰ εἰς τὸν Θεόδωρον, καὶ ὁ Ἐρρῖκος ἀνήγγειλεν ἐκ Περγάμου εἰς ἅπαντας τοὺς φίλους τὸν θρίαμβον αὐτοῦ κατὰ τῶν τεσσάρων ἐχθρῶν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, ὧν ὁ Λάσκαρις ἦτο ὁ πρῶτος καὶ ὁ μάλιστα τῶν ἄλλων προέχων. Πρὶν δὲ παρέλθῃ πολὺς χρόνος αἱ σημαῖαι αὐτοῦ εἶχον φθάσει πρὸς νότον μέχρι αὐτοῦ τοῦ Νυμφαίου πλησίον τῆς Σμύρνης, πρὸς δὲ ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Παιμανηνοῦ καὶ τῶν Λεντιανῶν ἐγγὺς τῆς Προύσης. Ἄλλ' ἡ ἐπιδρομὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦτο εὐκολωτέρα ἢ ἡ συγκράτησις αὐτῆς, ἐπειδὴ οἱ Φράγκοι ἀπετέλουν μόνον δράκια ἀνδρῶν καὶ ὁ Ἐρρῖκος μάτην ἐκάλει μαχίμους ἀποίκους ἐκ τῆς Ἑσπερίας. Διὸ ἦλθεν εἰς συνθηκολογίαν πρὸς τὸν ἀντίπαλον. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐκράτησε τὴν Τρωάδα καὶ τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι τοῦ Οὐλουμπάδ, πρὸς ἀνατο-

1. Recueil des Historiens des Croisades. Lois Tom. B. σ. 470.

λὺς δὲ τούτων καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀδραμυττίου πρὸς νότον μέχρι τῆς Σιμόνης ἔβαιντο αἱ κτήσεις τοῦ Λασκάρους. Μεταξὺ δὲ τῶν κτήσεων τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν κατελείφθη οὐδετέρα ἄοικος ζώνη καὶ αὐστηρὰ συνοριακὴ φρουρὰ παρημποδίζε τὴν μετανάστευσιν ἐκ τῆς ἑτέρας αὐτῶν εἰς τὴν ἄλλην. Ἀλλὰ καὶ τῆς περιορισμένης ἐκείνης φραγματικῆς ἐκτασεως ἡ φύλαξις ἀνετέθη ἀναγκαίως εἰς Ἑλληνικὴν φρουρὰν ὑπὸ Ἕλληνα ἀρχηγόν.

Καὶ ἡ μὲν μετὰ τῶν φράγκων ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου συνομολογηθεῖσα συνθήκη ἐξηλεγχίθη μόνιμος, παρεβάθη δὲ μόνον ὑπὸ ἐπιδρομῆς τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας ἐξεδιζήθη, ζώγωντας τὸν πολέμιον· ἀλλ' ὁ νέος Σελδσουκίδης σουλτάνος Καὶ Κάους Α' δὲν εἶχε λησμονήσει τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς. Τῷ 1214 ἢ τῷ 1215 ἐπιτυχῆς ἐπιδρομῇ ἤγαγεν εἰς τὴν ζώγησιν τοῦ Λασκάρους. Καὶ ἡ μὲν πρώτη αὐτοῦ σκέψις ὑπῆρξε τὸ νὰ φονεύσῃ τὸν αἰχμάλωτον, ἀλλ' ἠρκέσθη ὅμως εἰς λύτρα καὶ εἰς τὴν παραχώρησιν ἐνίων κίστρων καὶ πόλεων. Τοιαῦται αἰφνίδια μεταπτώσεις τύχης ἦσαν χαρακτηριστικαὶ τῆς περιόδου ἐκείνης τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὁ Καὶ Κάους ἐξηκολούθησε τὸ κατακτητικὸν αὐτοῦ στάδιον, ἐκυρίευσεν τὴν Σινώπην, ἣτις ἀνῆκεν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ἐφόνευσεν τὸν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἄρχοντα Δαβίδ καὶ ἠνάγκασεν τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον νὰ πληρώσῃ φόρον καὶ νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν¹.

Ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ὁ Θεόδωρος ἐξηκολούθησεν εἰρηγεύων πρὸς τὸν Λατίνον αὐτοκράτορα, ἐπειδὴ ἡ συζυγία τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀδελφῆς μετὰ τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτὸν τὴν φιλίαν τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ὑποτελοῦς τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ εἶχε χηρεύσει, καὶ μετὰ γάμον ἀτυχῆ μετ' Ἀρμενίδος τινὸς βασιλόπαιδος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τῆς Λατίνης αὐτοκρατέρας Ἰσλάνθης Μαρίαν τὴν ἀπὸ Κουρτεναίης. Ἦτο δὲ οὗτος γάμος πολιτικός, δυνάμενος νὰ δώσῃ εἰς τὸν Λάσκαριν τὸ δικαίωμα ἀξιώσεων ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ ἀδελφοῦ τῆς συζύγου. Καὶ πράγματι διαρκούσης τῆς μεσοβασιλείας, ἣτις διέρρευσεν πρὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 1221 ἀφίξεως τοῦ αὐτοκράτορος Ῥοβέρτου, ὁ Λάσκαρις ἐσχεδίασε δευτέραν

1 *Adloff, Historien Orientaux Tom. A' σ. 87. Παπαλεπούλου Κορμάς Fontes σ. 131*

ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς πόλεως ταύτης. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἐματαιώθη ὑπὸ ἀντεπιθέσεως. Διὸ συμφωλόγησεν εἰρήνην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς γυναικὸς, καὶ μόνον ὁ θάνατος ἐκώλυσεν αὐτὸν νὰ ἐνισχύσῃ τὰς συγγενικὰς αὐτοῦ σχέσεις καὶ μετ' αὐτῶν τὸς ἰδίας ἐαυτοῦ ἀξιώσεις διὰ γάμου τῆς θυγατρὸς Εὐδοκίας μετὰ τοῦ Ροβέρτου. Θανὼν δὲ τῷ 1222, ἐτάφη μετὰ τῆς πρώτης συζύγου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῆς Ἀλεξίου Γ' ἐν τῇ κατὰ τὴν Νίκαιαν μονῇ τοῦ Ἰακίνθου. Εἶχε δ' ἓνα καὶ μόνον ζῶντα υἱὸν ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας συζύγου, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ παῖς ἐκεῖνος εἶχεν ἡλικίαν ὀκτὼ μόνον ἐτῶν, ἀνέθηκε τὴν αὐτοκρατορίαν εἰς τὸν δεύτερον σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς Ἰωάννην Δούκαν Βατάτζην.

Οἱ Ἕλληνες, καθ' ἃ ὡμολόγησαν οἱ ἱστορικοὶ αὐτῶν ὄφειλον πολλὰ εἰς τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν παλινορθώσαντα τὴν πεπτωκυῖαν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Λάσκαρις ἀντιμετώπισας μεγάλας δυσκολίας, ἀνεγνωρίσθη ὡς ἡγέτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἀσίᾳ, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Φράγκοι ἐθαύμαζον τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ καὶ τὴν στρατιωτικὴν δεξιότητα. Ἦτο γενναῖος πρὸς τοὺς φίλους· καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι διέταξέ ποτε νὰ ἐκδαρῇ ζῶν ἐχθρὸς τις, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὑπῆρξε διπρόσωπος προδότης καὶ στίγμα τῶν Φράγκων ἱπποτιῶν. Ὡς πολιτικός δὲ ἀνὴρ ὁ Λάσκαρις ἐπέδειξε τὴν τόλμην ἐκείνην, ἣν ἀπῆτουν αἱ περιστάσεις, καὶ ἐπωφελήθη τὰς παρουσιαζομένας εὐκαιρίας ὅπως μεταχειρίζεται τὴν μίαν φυλὴν κατὰ τῆς ἄλλης, τοῦθ' ὅπερ πάντοτε συνεπέφερε τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, συγχρόνως δὲ ἀνέπτυξε τὴν δεξιότητα δημιουργικῆς πολιτικῆς, ἀναδείξας τὴν νέαν αὐτοῦ πρωτεύουσαν κέντρον παντὸς ὅ τι ἄριστον εἶχεν ὁ ἑλληνικὸς κόσμος. Ἀπὸ τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Θράκης, καθ' ἃ καὶ ἐπὶ τοῦ Βυζαντίου ἡ ἐπιχώριος ἀριστοκρατία συνέρρεεν εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ· εἰς αὐτὸν τε δὲ καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ ἀπηυθύνοντο οἱ παρὰ τὸν Βόσπορον συντάκται παρακλητικῶν ἐπιστολῶν· ἐστέγασε δὲ τὸν ἱστορικὸν Νικήταν τὸν Χωνιάτην, ὅστις ἀντίμειψε τὴν ξενίαν αὐτοῦ διὰ τριῶν πανηγυρικῶν λόγων, καὶ ἐπειράθη νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν Νίκαιαν τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἱστορικοῦ, τὸν Μιχαὴλ Ἀκωμινάτον, ἐκ τῆς ἐρημικῆς Κέω, ἐν ἣ διέτριβεν. Ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ ἡ Νίκαια ἀπέβη πόλις τῶν λογίων, ὅπου ἠδύνατο νὰ σπουδασθῇ ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ, ἐν ᾧ ἄφ' ἑτέρου ἐν Σμύρνῃ ὁ Δημήτριος Καρούκης, ὁ καλούμενος «ὑπάτος τῶν φιλο-

σόφων» ἐδίδασκε τὴν λογικὴν. Ἄλλ' ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ νοημοσύνη τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου καθίστανον εἰς αὐτὸν ἀπεχθεῖς τὰς λεπτολόγους ἐκείνας συζητήσεις, αἵτινες ἀπετέλουν τὸ χάσμα τῶν Βυζαντινῶν θεολόγων καὶ περὶ ὧν προσεδοκᾶτο, ὅτι θὰ εὑρισκον κατάλληλον ἔδαφος ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἐν ἧ εἶχον συνέλθει δύο μεγάλαι ἐκκλησιαστικαὶ σύνοδοι. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ὁ Θεόδωρος εἶχε τελείαν συνείδησιν τῆς σημασίας τοῦ κλήρου ὡς δυνάμεως ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς. Διὸ εἶχεν ἐγκαταστήσει μὲν τὸ πατριαρχεῖον ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτοῦ, ὑπεστήριξε δὲ τὰς χάριν ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν προσπαθείας τοῦ πατριάρχου ἐν συνόδῳ ἣτις ἐμελλε νὰ συγκροτηθῇ ἐν αὐτῇ. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἀπέτυχεν τῶν Ἑλλήνων τῆς τε Ἡπείρου καὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἀρνηθέντων νάναγνωρίσωσι τὴν ἀρχὴν τοῦ πατριάρχου τῆς Νικαίας, οὗ ἡ πραγματικὴ δικαιοδοσία περιορίσθη ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς ἰδρύσεως αὐτοκεφάλου σερβικῆς ἐκκλησίας καὶ δύο λατινικῶν ἐπισκοπῶν, τῆς Νικομηδείας καὶ τῆς Τρωάδος².

Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα καὶ εἰρηνικώτερα ἔτη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὁ Θεόδωρος προήγαγε τὸ ἐμπόριον μετὰ τῶν Βενετῶν, εἰς οἷς παρεχώρησεν ἀτέλειαν δασμῶν πληρονομένων ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Νικαίας· διὸ ἀπητήθη ἴδιον σύστημα νομισμάτων. Καὶ πέντε μὲν χαρακτεῖς χρυσῶν νομισμάτων φέρουσι τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐπιγραφαὶ δὲ πύργων ἐν Προύσῃ, ἐν Νικαίᾳ καὶ Μπεντερεγλῇ διασφύζουσι ἔτι τὸ ὄνομ' αὐτοῦ καὶ χρησιμεύουσι ὡς δεῖγμα τῶν πολλῶν κτηρίων, ἅτινα ὑποδόμησε.

Τὸ αὐτὸ δ' ἔτος, καθ' ὃ Θεόδωρος, ἀπέθανεν καὶ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ, ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ τῆς Τραπεζοῦντος. Διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀλώσεως στερηθεὶς πάσης ἐλπίδος ἐπεκτάσεως πρὸς δυσμὰς φαίνεται στρέψας τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς τὰς βορείους ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ καταστήσας τὴν Κορμαϊάν ὑπόφορον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Ἡ ἀσιατικὴ αὐτοῦ αὐτοκρατορία ἐξετείνεται τότε πρὸς δυσμὰς μόνον μέχρι τοῦ Οἰναίου καὶ τοῦ ποταμοῦ Θερμάδοντος, ἀνατολικὸν δὲ σύνορον αὐτῆς ἦτο ἡ Σεβαστούπολις, κειμένη εἰς ἀπόστασιν δεκαοκτῶ ὠρῶν ἀπὸ τῆς Τραπεζοῦντος³. Ἄλλ' ἡ πρωτεύουσα

1. Νικηφόρου Βλεμμύδου σ 4

2 Βυζαντινὰ χρονικά Τόμ. Γ' σ. 275.— Innocentius III Epistolatum XIV, 90

3. Παπαδοπούλου *Κεραμείως*. Fontes σ. 117—118.

τῆς αὐτοκρατορίας ἐθεωρεῖτο ἀπόρητος ἕνεκα τῆς τε φυσικῆς αὐτῆς θέσεως καὶ τῆς τεχνητῆς ὀχυρώσεως. Τὸ γλυκὺ αὐτῆς κλίμα, οἱ ἀμπελῶνες καὶ ἔλαιῶνες αὐτῆς, τὸ ἐξαιρετικὸν αὐτῆς ὕδωρ καὶ ἡ ἀφθονία τῆς ξυλείας συνετέλουν εἰς τὸ ἀναδείξωσι τὴν Νίκαιαν συμφώνως πρὸς τὴν ἔκφρασιν ἐνθουσιώδους πανηγυριστοῦ κόρην τοῦ ὀφθαλμοῦ συμπάσης τῆς Ἀσίας. Ἐπὶ μακρὸν δὲ χρόνον ὑπῆρξεν ὑπὸ τὴν ἰδιαίτουσαν προστασίαν τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, οὗ ἡ μονὴ ὡς καὶ ἡ τῆς Χρυσοκεφάλου Θεοτόκου ἦσαν ἤδη χαρακτηριστικὰ τῆς πόλεως.

Ὁ Ἰωάννης Γ' Βατάτζης, ὁ δεύτερος αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας, δὲν ἔμεινε μακρὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἄνευ ἀντιστάσεως. Δύο τῶν ἀδελφῶν τοῦ Θεοδώρου Λασκάρειος δὲν ἠδυνήθησαν νάνεχθῶσι τὴν ἀνάρρησιν τοῦ θρακὸς ἐκείνου εὐπατρίδου, ὅστις ἀνῆκεν μὲν εἰς καλὴν οἰκογένειαν καὶ εἶχε περιβληθῆ ὑψηλὸν ἀξίωμα ἐν τῇ αὐτῇ, ἀλλὰ μόνον διὰ κηδεστίας συνεδέετο πρὸς τὸν ἰδρυτὴν τῆς αὐτοκρατορίας. Διὸ συνήθροισαν ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ χρημάτων καὶ ἐπαγγελιῶν στρατὸν φραγκικόν, καὶ ἠγούμενοι αὐτοῦ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Βατάτζης συνεκρούσθη πρὸς αὐτὸν πλησίον τοῦ Ποιμανηνοῦ, αὐτῆς ἐκείνης τῆς θέσεως, ὅπου εἶχε συμβῆ ἡ πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν μάχη καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ ἀνδρείας ἐνίκησεν ἐν μάχῃ κρισίμῃ. Τέσσαρα γειτονικὰ φρούρια περιέπεσον εἰς αὐτόν, καὶ τῷ 1225 ὁ Λατῖνος αὐτοκράτωρ προθύμως ἔτυχεν εἰρήνης παραχωρήσας τὰς Πηγὰς. Οἱ φράγκοι κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἑνὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν χρονογράφων ἀπέβαλον «σχεδὸν ἅπασαν τὴν χώραν, ἣς εἶχε κερδηθῆ πέραν τοῦ Ἑλλησπόντου» ἐγκατέλιπον τὴν Τρωάδα καὶ ἐκράτησαν μόνον τὸ ἔδαφος πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Νικομηδείας. Ὁ ἐνθουσιώδης πατριάρχης εὐλόγως παρώρμα αὐτοὺς νάποχωρήσωσιν εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν χώραν¹. Καὶ πέραν τῶν ὠκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπληξεν αὐτοὺς ἡ μακρὰ χεὶρ τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος. Ὁ στόλος αὐτοῦ οὐ μόνον ἐφφούρει τὰ Λαρδανέλλια ἀπὸ τοῦ προτέρου ἐν Λαμψάκῃ προκτορείου τοῦ οἴκου Κυρίνη καὶ παρεκώλυε πλοῖα ἐρχόμενα ἐκ δυσμῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ κατέλαβε τὰς τέσσαρας νήσους Λέσβον, Χίον, Σάμον καὶ Ἰκαρίαν, αἵτινες εἶχον παραχωρηθῆ εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα διὰ τῆς συνθήκης τῆς διαγομῆς τῶν

1. Revue des études grecques Tόμ Ζ' σ. 18.

σταυροφόρων. Ἐπεχείρησε δὲ τῷ 1233 καὶ ἔκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Λέοντος Γαβαλά τοῦ «αὐθέντου τῆς Ρόδου καὶ τῶν Κυκλάδων», ὅστις ἔφερε τὴν ἀλαζονικὴν προσωνυμίαν καίσαρος καὶ ἡξίου ἀνεξάρτησίαν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος, ἢ ἀλλ' ἢ ἔκστρατεία ἐκείνη ἀπέτυχε, καὶ ὁ Βατάτζης δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὸ ὀνομοστὸν φρούριον τῆς Ρόδου. Ὁμοίως δ' ἀτυχῆς ὑπῆρξεν ἄλλη κατὰ θάλασσαν ἐπιχείρησις πρὸς βοήθειαν τῶν Κρητῶν, οἵτινες εἶχον ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον τῆς Βενετίας. Καὶ ἐκυρίευσεν μὲν ὁ στρατὸς τοῦ αὐτοκράτορος φρουρίᾳ τινα τῆς Κρήτης, καὶ ἀπόσπασμα αὐτοῦ διετηρήθη ἐφ' ἱκανὰ ἔτη ἐπὶ τῆς νήσου, ἀλλ' ἢ ἔκστρατεία αὕτη ἐστοίχισεν εἰς τὸν Βατάτζην σχεδὸν τὸ ὅλον τοῦ στόλου αὐτοῦ, ναυαγίσαντος ἐν τινὶ τρικυμίᾳ ἔξωθεν τῶν Κυθῆρων.

Ὁ Βατάτζης εἶχε νικήσει τοὺς Φράγκους, ἀλλ' εἶχεν ἀκόμη ἐχθροὺς ἐπιφόβους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ αὐτῇ. Καὶ ἢ μὲν ζώγρησις τῶν ἀδελφῶν τοῦ Λασκάρεως ἐν τῇ παρὰ τὸ Ποιμανηνδὸν μάχῃ καὶ ἢ τύφλωσις αὐτῶν πρὸς τιμωρίαν τῆς προδοσίας εἶχε καταστήσει αὐτοὺς ἀβλαβεῖς, ἀλλὰ νέα συνωμοσία, διοργανωθείσα ὑπὸ τοῦ πρωτεξάδελφου αὐτοῦ Νεστόγγου καὶ ἐνίων ἄλλων μεγιστάνων, ἀνεκαλύφθη κατ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἠγωνίζετο ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς χώρας. Ἡ ἐπιείκεια τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν πρωτεύοντα τῶν συνωμοτῶν, ὅστις ἀπλῶς ἐφυλακίσθη καὶ ἔπειτα κατώρθωσε νὰ ποδράσῃ, ἐξέπληξε τοὺς συγχρόνους. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης περιεστοίχισεν ἑαυτὸν διὰ φρουρῶν καὶ εἰσήκουσε τὰς δεήσεις τῆς συζύγου, καθ' ἃς ὤφειλε νὰ προφυλάσῃ ζωὴν πολυτιμον διὰ τὴν χώραν αὐτοῦ. Περὶ ἐκείνον δὲ τὸν χρόνον πιθανῶς μετέθεσε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὸ Νυμφαῖον, τὴν προσφιλῆ αὐτῷ χειμερινὴν διαμονὴν, ἣτις ἔκτοτε ἐξηκολούθησε διαμείνασα ἢ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως μέχρι τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς εὐφόρου πεδιάδος πλησίον τῶν Κλαζομενῶν ἐκλεχθείσης χάριν αὐτοκρατορικῆς ἐξοχικῆς διαμονῆς ἐν ὥρᾳ ἔαρος. Ἡ δὲ Νικαία ἐξηκολούθησεν οὕσα ἢ ἔδρα τοῦ πατριάρχου, καὶ ἐκεῖ ἐγένετο ἢ στέψις τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ ἐκλογή τοῦ γηραιοῦ μαχητοῦ Ἰωάννου Βριεννίου ὡς Λατίνου αὐτοκράτορος ἐνέπλησε τοὺς Φράγκους τῆς προσδοκίας ἀνακτι-

1. *Νικηφόρου Βλεμμύδου* σ 61—2. —Schlumberger *Nomismatique del' Orient latin* σ. 215, Πίν. VIII ἄρ. 17, 18.

σεως τοῦ ἐδάφους, ὅπερ εἶχον ἀποβάλλει ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ διὰ τῆς τελευταίας εἰρήνης. Εἰς τῶν ὄρων τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅτι θὰ ἐγίνετο κύριος τοῦ «δουκάτου τῆς Νικομηθείας» καὶ ὅτι τὸ βασίλειον τῆς Νικαίας μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν ἐξαρτημάτων καὶ πάσης τῆς χώρας, ἦν οἱ Λατίνοι ἐκεκτηντό ποτε πέραν τοῦ Ἑλλησπόντου, συμπεριλαμβανομένου τοῦ δουκάτου τῶν Νεοκαστρῶν ἢ ἔμελλε νὰ πορῆ κτῆσις τοῦ Βαλδουίνου Β'. Ὁ Ἰωάννης ἀνέμεινε μετ' ὑπομονῆς, ἕως κάμῃ καταλλήλους παρασκευὰς χάριν ἀνακτίσεως τῶν φανταστικῶν ἐκείνων «βασιλείων» καὶ «δουκάτων» καὶ ἕως φθάσῃ εὐνοϊκὴ ὥρα ἐπιθέσεως. Κατάλληλος δ' εὐκαιρία ἐφάνη ἢ ἐξάντλησις τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔναντιον τῆς Ρόδου ἐκστρατείας τοῦ 1233, καὶ ὁ Λατῖνος αὐτοκράτωρ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Λαμπάκον. Ἀλλ' ὁ Βατάτζης, καίτοι ὁ στρατὸς αὐτοῦ εἶχεν ἔλαττωθῆ κατ' ἀριθμὸν, ἀνεδείχθη οὕτω δεξιὸς στρατηγός, ὥστε ἠνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς νὰ φύγωσι εἰς τὴν παραλίαν, ὅπου ἦτο πρόχειρος πάντοτε ὁ στόλος αὐτῶν. Μία ἀξία λόγου ἐπιτυχία ἢ ἀνακατάληψις τῶν Πηγῶν, ὑπῆρξε τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιμακρὸν σχεδιασθείσης ἐκείνης ἐκστρατείας². Ὁ Ἰωάννης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ οἱ Φράγκοι δὲν ἐπανέλαβον τὴν ἀπόπειραν τῆς ἐπιδρομῆς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκτοτε δὲ οὐχὶ ὑπ' αὐτῶν ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀνανεωθείσης ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἠδύνατο νὰ ἐπαχειρηθῆ ὁ ἐπιθετικὸς ἀγὼν, καὶ σκοπὸς τοῦ Βατάτζη ἀπέβη ἢ ἐκτέλεσις τῶν πόθων τοῦ προκατόχου καὶ ἡ ἔξωσις τῶν Φράγκων ἀπὸ τῶν ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀσίᾳ ἠλαττωμένων αὐτῶν κτήσεων.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν ἐπεξήτησε συμμαχίαν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ἀσάν Β' τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων, τῶν πατροπαραδότων ἐχθρῶν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὃν ἡ ἐπιφανὴς νίκη κατὰ τῶν νικηφόρων Ἑλλήνων τῆς Ἡλείρου ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κλοκοτονίτζας εἶχε καταστήσει τὸν πρωτεύοντα παράγοντα ἐν τῇ πολιτικῇ τῶν Βαλκανίων. Ἡ μνηστεία τῶν τέκνων αὐτῶν, ἔτι νεαρὰν ἡλικίαν ἐχόντων, ἐφάνη ἑξασφαλίζουσα τὴν σύμπραξιν αὐτῶν ἐναντίον τῶν Φράγκων, καὶ ὁ Βατάτζης ἐπανηγύρισε τὴν ἄλωσιν τῆς βενετικῆς

1 Fontes rerum Austriacarum Μέμ. Β' Τόμ. ΙΓ' σ. 255.

2. Byzantinische Zeitschrift Τομ. ΙΔ' σ. 219.— Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux Τόμ. Β. σ. 382.

ἀποικίας Καλλιπόλεως ἐν ταχείᾳ ἐπαλληλία καὶ τοὺς ἀρραβῶνας τοῦ υἱοῦ Θεοδώρου. Μετ' οὗ πολὺ ἡ Θράκη εἶχε σχεδὸν ἀπαλλαγῆ τῶν Λατίνων, καὶ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας τὸ πρῶτον τότε ἐπεξετάθη εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ὁ ποταμὸς Ἐβρὸς ἔγινε τὸ σύνορον μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν σλαβικῶν κρατῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι προέβησαν εἰς πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως «μετὰ ἀπείρων χιλιάδων ἐνόπλων ἀνδρῶν»¹ ἕως ὃ προσεγγίζων χειμῶν τοῦ 1235 ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν οἴκαδε. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐπανάλαβον τὴν πολιορκίαν κατὰ τε γῆν καὶ θάλασσαν, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην αἱ ἠνωμένα δυνάμεις τῶν Λατίνων ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν. Ἄν ἤθελον ἐπιτύχει οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι ἔμελλον νὰ ἐρίσωσι περὶ τῆς κατοχῆς τῆς πόλεως εἰς ἣν ἀμφότεροι ἐπωφθαλμίων. Ὡς δ' εἶχον τὰ πράγματα, ἡ ἥκιστα φυσικὴ συμμαχία ἀπέβη ἀσθενεστέρα, ἐπειδὴ ὁ ἕτερος τῶν συμμάχων ἐλάμβανεν ὃ τι ὄφειλε νὰ θυσιάσῃ καὶ ὁ ἄλλος ὃ τι εἶχε βοηθήσει, ὅπως ἀποδώσῃ. Καὶ ὁ μὲν Ἕλληνας αὐτοκράτωρ μετενόει βεβαίως ἐπὶ τῷ ὅτι ἡ ἀμοιβὴ ἦν ὄφειλε νὰ πληρώσῃ χάριν τῆς βοήθειας τῶν Βουλγάρων ἐπὶ ἧρξεν ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Τυρνόβου καὶ ἡ ἀπόσχισις αὐτῆς ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ὁ δὲ Βούλγαρος τσάρος συνεΐδε πάντως ὅτι εἶχεν ἀντικαταστήσει γείτονα ἀσθενῆ καὶ κλονούμενον δι' ἡγεμόνος ἀκμαίου καὶ ἰσχυροῦ καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀλλοδαπῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας συνετέλει εἰς τὴν παλινόρθωσιν ἐθνικῆς δυναστείας, ἣτις ἔμελλε νὰ διανοίξῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ τὸ Αἰγαῖον. Συνδυασμὸς δὲ προσωπικῶν λόγων καὶ θεολογικῶν ἐπιδράσεων ἠγαγον περαιτέρω εἰς τὴν διάσπασιν τῆς συμμαχίας. Ἡ σύζυγος τοῦ Ἀσάν, ὀρμωμένη ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Οὐγγαρίας, συνεδέετο πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχουσαν δυναστείαν, καὶ ὁ πάπας Γρηγόριος Θ' ὅστις προσεδόκα νὰ ἐλκύσῃ τὸν τσάρον τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δόγμα, κατήγγειλε τὸν Βατάτζην ὡς ἐχθρὸν τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἀλαζονικὴν ἐπιστολήν, ἐν ἧ ὁ Ἕλληνας ἡγεμὼν ἠξίου ὅτι ἦτο ὁ πραγματικὸς αὐτοκράτωρ ὡς κληρονόμος τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ρητῶς ἔλεγεν εἰς τὸν ποντίφικα, ὅτι ὑπεχώρησε μὲν εἰς ἀνωτέραν δύναμιν, ἀλλὰ δὲν

1. Les Registres de Grégoire IX Tόμ. Β' σ. 218.

εἶχεν ἐγκαταλίπει τὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ οὐδέποτε ἔμελλε νάπο-
στῆ τῆς ἐκπολιορκήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ¹.

Συμφώνως πρὸς ταῦτα ὁ Ἄσαν ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν
σύμμαχον ἀπέλαβε τὴν θυγατέρα ἐπὶ τῇ προφάσει φυσικῆς ἐπιθυ-
μίας τοῦ πατρὸς νὰ ἴδῃ αὐτὴν καὶ ἔπειτα ἐπέδειξε τὴν πατρικὴν
στοργὴν τιμωρήσας τὴν νεαρὰν δέσποιναν, ὅτ' ἐθρήνει ἐπὶ τῷ κατη-
ναγκασμένῳ αὐτῆς χωρισμῷ ἀπὸ τοῦ νεαροῦ συζύγου καὶ τῶν πεν-
θερικῶν. Ἡ ἐμφάνις νέου παράγοντος ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγ-
μασι τῶν Βαλκανίων κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον διηκόλυνε τὴν συγ-
κρότησιν τριπλῆς συμμαχίας ἐναντίον τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος.
Οἱ Κουμάνοι, ἄγριον φύλον ἐκ τῆς Κασκίας, ἐξώσθέντες τῶν ἐσπιῶν
αὐτῶν ὑπὸ τῆς μογγολικῆς ἐπαδρομῆς, εἶχον διαβῆ τὸν Δούναβιν
καὶ διεισδύσει πρὸς νότον μέχρις αὐτῆς τῆς Θράκης. Μετ' αὐτῶν
λοιπὸν καὶ τῶν Βουλγάρων συνεκρότησαν οἱ Φράγκοι τῆς Κωνσταν-
τινουπόλεως συμμαχίαν ἐναντίον τοῦ Βατάτζη, ἐπειδὴ καὶ τὰ τρία
ἐκεῖνα φύλα εἶχον κοινὸν συμφέρον νὰ ἐξώσωσιν αὐτὸν ἐκ τῶν
χωρῶν τῶν ἄρτι κτηθειῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ θρακοῦ ἐδάφους.
Πρώτη δ' ἐπιχείρησις αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ πολιορκία τοῦ Τζουρουλοῦ
(Τυρολόη), οὗ τὴν θέσιν ἐπέχει τὸ νεώτερον Τζουρουλοῦ μεταξὺ τοῦ
σημερινοῦ σιδηροδρόμου καὶ τῆς Προποντίδος, ἦτο δὲ τότε ἡ πόλις αὕτη
ὄχυρὰ ἀποτελοῦσα τὴν κλεῖδα τῶν ἐν Εὐρώπῃ κτήσεων τοῦ Ἑλληνος
αὐτοκράτορος. Ὑπερήσπιζε δὲ τὴν πόλιν εἰς τῶν στρατηγῶν ἐκείνων,
οἵτινες εἶνε γνωστοὶ διὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν τύχην μᾶλλον ἢ διὰ τὴν
δεξιὰν στρατηγίαν. Κατὰ τὴν περίστασιν δ' ἐκείνην ἡ φήμη τοῦ
στρατηγοῦ ἐκείνου ἐπηλήθευσε καὶ πάλιν. Καὶ δὴ ἐν μέσῳ τῆς πολιορ-
κίας ἤλθεν εἰς τὸν Ἄσαν τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τῆς συζύγου αὐτοῦ,
ἐνὸς τῶν τέκνων καὶ τοῦ ἄρτίως χειροτονηθέντος πατριάρχου. Ὁ δ'
εὐσεβὴς Βούλγαρος διεῖδεν ἐν τῷ καταλαβόντι αὐτὸν πένθῃ τὴν
κρίσιν τοῦ θεοῦ ἕνεκα τῆς παρασπονδίας αὐτοῦ διὸ ἀπέστειλε καὶ
πάλιν τὴν θυγατέρα εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βατάτζη καὶ ὠμολόγησεν
εἰρήνην μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Κουμάνοι ἐξη-
κολούθησαν ἀναμένοντες ἐνισχύσεις πρὸς ἐπανάληψιν τῆς ἐπιθέσεως
καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀπόπειραν ὁ Τζουρουλὸς ἔπεσεν, καὶ
ὁ φρούραρχος αὐτοῦ στρατηγὸς καλλίτερος μὲν, ἀλλ' ἀτυχέστερος

1. Αὐτόθι Τόμ. Β' σ. 512, 659—60, 672,3.—Ἀθηναίων Τόμ. Α σ. 369—78
—Byzantinische Zeitschrift Τόμ. ΙΣ' σ. 141—2.

τοῦ προκατόχου ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὗτω δὲ ἀξία λόγου ἐφάνη ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου ἐκείνου εἰς τὸν Λατῖνον αὐτοκράτορα, ὥστε ἔγραψεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκον Γ'; ἐκθέτων τὰ πολιτικὰ ἀποτελέσματα τῆς καθυποτάξεως αὐτοῦ¹. Ἀντισήκωμα δὲ πρὸς τῆς ἀπώλειας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Βατάτζη ἄλωσις δυοῦν τῶν φρουρίων ἵτινα ἐκέκτηντο ἀκόμη οἱ Φράγκοι μεταξὺ τῆς Νικομηδείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκείντο δὲ ταῦτα κατὰ τοὺς σταθμοὺς Γιεβσε καὶ Τοῦσλα τοῦ σημερινοῦ Ἀνατολικοῦ σιδηροδρόμου. Οὕτω τὰ ἑλληνικὰ σύνορα ἀπέιχον ὀλίγον μόνον περισσότερον τριακόντα χιλιόμετρον ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἄλλ' ἢ ἦτα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐπιβαινομένου ὑπὸ ναυτῶν ἀγυμνάστων καὶ κυβερνωμένου ὑπὸ ἀπειροπολέμου Ἀρμενίου παρεκώλυσε περαιτέραν προχώρησιν τῶν Ἑλλήνων².

Ὁ Βατάτζης πρὶν ἢ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον τοῦ προκατόχου καὶ νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον αὐτοῦ ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἕλληνες τῆς Νικαίας εἶχον ἴδει φιλυπόπτως τὴν αὔξησιν ἀνεξαρτήτου ἑλληνικῆς ἡγεμονίας ἐν Ἠπείρῳ ὑπὸ τοῖς δεσπόταις τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων, καί, ὅτε τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου ἀπέβη αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ πρόσληψις αὕτη τῆς αὐτοκρατορικῆς προσωνυμίας προσέβαλε πικρῶς τὸν μόνον ἀληθῆ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων». Θεολογικαὶ συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τῶν δύο ἀντιζήλων ἑλληνικῶν κρατῶν ἐδηλητηρίασαν ἔτι μᾶλλον τὰς σχέσεις αὐτῶν, καὶ ἡ δυσχέρεια τοῦ κλήρου τῶν Νικαέων ἦτο ἀναμφιβόλως πολὺ μεγαλειτέρα, ἐπειδὴ ἡ λογικὴ καὶ ἡ παιδείσις τῆς ἡπειρωτικῆς φατρίας ἦσαν ἀνώτεραι τῶν ἑαυτῶν. Διὸ οἱ Ἀσιῆται Ἕλληνες εἶδον μετ' ἀπαθείας τὴν ζώγησιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν μάχην τῆς Κλοκοτενίτζης.

Ἄλλὰ καίτοι ὁ Θεόδωρος Ἄγγελος ἦτο αἰχμάλωτος καὶ ἐτυφλώθη, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουὴλ ἐξηκολούθησεν ἄρχων ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ ἀδείᾳ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων, ἕως οὗτος, σαγηνευθεὶς ὑπὸ τῶν θελγῆτρων τῆς θυγατρὸς τοῦ τυφλοῦ αὐτοῦ αἰχμαλώτου, ἔλαβεν αὐτὴν σύζυγον καὶ ἀφήκε τὸν πατέρ' αὐτῆς ἐλεύθερον νὰ

1. *Matthaei Paris Chronica majora* IV, 54.

2. *Byzantinische Zeitschrift* Tom. 14' ο 220.

συνωμότης κατὰ τοῦ Μανουὴλ. Ἡ συνωμοσία ἐπέτυχεν ἔπειδὴ δὲ ὁ Θεόδωρος ἠδυνάτει νὰ ἄρξῃ αὐτὸς ἕνεκα τῆς τυφλότητος, ἐγκατέστησεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Θεσσαλονίκης τὸν υἱὸν Ἰωάννην, ὁ δὲ Μανουὴλ ἐζήτησεν ἄσυλον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βατάτζη, παρέχων οὕτως εἰς τὸν πολιτικώτατον αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας δικαιολογίαν ἐπεμβάσεως εἰς τὰ πράγματα τοῦ ὁμοφύλου κράτους. Ὁ Βατάτζης δὲν ἐδυσκολεύθη ν' ἀναλάβῃ τὸν ὑπὲρ τοῦ Μανουὴλ ἀγῶνα, ἔπειδὴ εἶχεν ἀπὸ μακροῦ ἀφορμὴν πολέμου ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ δὴ τῷ 1225 ὁ Θεόδωρος εἶχεν ἀποστερήσει αὐτὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἣν ἐμελλε νὰ καταλάβῃ ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῶν κατοίκων, ἀποστείλας χάριν τοῦ σκοποῦ τούτου οἰκείους ἄρχοντας. Τώρα δ' ὁ Βατάτζης ἐξεδικήθη παρασχὼν εἰς τὸν ἐξόριστον ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου τὰ μέσα νὰ καταλάβῃ μέγα μέρος τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλ' ἅμα τῇ καταλήψει ταύτῃ ὁ Μανουὴλ ἐπέπεσεν ἐναντίον τοῦ εὐεργέτου καὶ εἰρήνευσε μετὰ τοῦ Θεοδώρου. Οὕτως ἡ πρώτη κίνησις ἀπέτυχεν. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε παρακρούσει τὴν Νίκαιαν. Ἄλλ' ὁ Βατάτζης εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐγκαρτερήσῃ.

Ἡ δ' εὐνοϊκὴ ὥρα ἐφάνη ἔλθουσα τῷ 1241. Ὁ μέγας Βούλγαρος τσάρος εἶχεν ἀποθάνει, ἀφήσας ὡς διάδοχον ἀνίλικον παῖδα, εἶχε δὲ ἀποθάνει καὶ ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωάννης, ὃν ἡ φύσις εἶχε προορίσει εἰς μοναχὸν μᾶλλον ἢ ἡγεμόνα, ἐστήριξε τὰ πάντα εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ τυφλοῦ πατρός. Σπονδαὶ ὁμολογηθεῖσαι μετὰ τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἀφήκαν τὸν Βατάτζην ἐλεύθερον νὰ ἀφιερῶσιν ὅλην αὐτοῦ τὴν δραστηριότητα εἰς τὸν ἀπὸ μακροῦ ἐπιδιωκόμενον σκοπόν¹. Καὶ πρῶτον μὲν εἴλκυσε τὸν γηραιὸν Θεόδωρον εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ καὶ ἐκολάκευσε τὴν παιδικὴν ματαιοφροσύνην τοῦ ἐμπείρου ἐκείνου ἡγεμόνος, ἀποκαλῶν αὐτὸν «θεῖον» καὶ παρακαθίζων εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ τράπεζαν. Ὅτε δὲ τὰ πάντα παρεσκευάσθησαν, τὸ ἔαρ τοῦ 1242 διεπεραιώθη εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἤρχισεν ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο ἑλληρικῶν αὐτοκρατοριῶν, τῆς Νικαίας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Βοηθούμενος ὑπὸ σώματος Κουμάνων μισθοφόρων, οὓς εἶχεν ἐλκύσει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ὤδενσε κατὰ μῆκος τῆς παραλίας οὕτως ὥστε νὰ μὴ παραβιάσῃ ἔδαφος βουλγαρικόν, καὶ δὲν προσέκρουσεν εἰς ἀντί-

1. A) b r i c u s ἐν τοῖς Monumenta Germaniae historica. Scriptorum Τομ. 87^ο, σ. 950.

στασιν, ἕως ἐφθίμισε περίπου εἰς ἀπόστασιν ὀκτώ σταδίων ἀπὸ τῆς πρωτευούσης τοῦ ἀντιπάλου. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ ὀχυρότης τῆς Θεσσαλονίκης καθίστανε δύσκολον τὴν χρῆσιν πολιορκητικῶν μηχανῶν, καὶ καθ' ὃν χρόνον ὁ Βατάτζης ἐδῆου ἔτι τὰ περιχώρα, ἤλθε τὸ ἄγγελμα, ὅτι οἱ ἐπίφοβοι Μογγόλοι εἶχον νικήσει τοὺς Σελδσουκίδας τοῦ Ἰκονίου καὶ ἠπείλουν τὰς ἀσιατικὰς αὐτοῦ κτήσεις. Κρατήσας δὲ τὸ πρᾶγμα μυστικὸν ἐσυνθηκολόγησεν ἐπὶ τοῖς δυνατοῖς ἀρίστοις ὄροις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ γηραιοῦ Θεοδώρου. Κατ' ἀνάγκην δὲ ἡ ματαιοφροσύνη αὐτοῦ ἠρκέσθη εἰς τὴν ὑποβίβασιν τοῦ ἀντιπάλου εἰς τὴν τάξιν δεσπότη καὶ τὴν ἀποβολὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐμβλημάτων.

Ὁ ἕκ τῶν Μογγόλων κίνδυνος καὶ ἐσωτερικαὶ ὑποθέσεις ἀπησχόλησαν τὸν Βατάτζην ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τὰ προσεχῆ ὀλίγα ἔτη, ἐπειδὴ εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βοηθήσῃ τὸν νέον Σελδσουκίδην σουλτάνον Καίχοσρόην Β' ἐναντίον τοῦ κοινῶ ἀμφοτέρων ἐχθροῦ. Ἀλλ' εὐθύς ὡς οἱ Μογγόλοι ἐγκατέλειψαν τὴν ἐναντίον τοῦ Ἰκονίου ἐπίθεσιν χάριν ἄλλων ἐπιχειρήσεων, ἐνεθυμήθη καὶ πάλιν τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐτοῦ κτήσεις. Ὁ δεσπότης τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωάννης εἶχεν ἤδη ἀποθάνει, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος, ὅστις εἶχε περιβληθῆ τὴν προσωνυμίαν αὐτοῦ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας, ἦτο ἀνὴρ ἀνειμένος καὶ ἐξώλης τὸ ἦθος, καθιστάμενος ὡς ἐκ τούτου ἀντιδημοτικὸς. Ἐντεῦθεν καθίστατο φανερόν, ὅτι τὰ κατ' αὐτὸν εἶχον ἐπισημῶς καὶ ὅτι ὁ Βατάτζης εὐλογον μόνον δικαιολογίαν ἐχρειαζέτο, ὅπως προσαρτήσῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Τὰ δυτικὰ αὐτοῦ σύνορα εἶχον πλέον προχωρήσει ἀπὸ τοῦ Ἑβρου μέχρι τῆς Ζίχνης πλησίον τῶν Σερρῶν, καὶ μόνον μικρὰ λωρὶς βουλγαρικῶν ἐδάφους ἐχρησίμευεν ὡς ἐνδιάμεσον κράτος μετὰ τῶν δύο ἑλληνικῶν αὐτοκρατοριῶν. Ἀγαθὴ δὲ συγκυρία κατέστησεν εἰς αὐτὸν δυνατὴν τὸ αὐτὸ ἔτος τὴν κατάκτησιν τῆς σλαβικῆς ταύτης προφυλακῆς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ αὐτῆς ταύτης τῆς πόλεως.

Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1246 ἐπέστρεφεν ἕκ τινος περιοδείας πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐτοῦ κτήσεων. Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἑβρου περιῆλθεν εἰς αὐτὸν τὸ ἄγγελμα ὅτι ὁ νέος τσάρος τῶν Βουλγάρων Καλιμᾶνος εἶχεν ἀποθάνει καὶ ὅτι εἶχε διαδεχθῆ αὐτὸν ὁ ἔτι νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ Ἀσάν. Ὁ πειρασμὸς ἐπιθέσεως ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κατὰ τοιαύτην ὥραν ἦτο μέγας, ἐπειδὴ πρὸ τῶν

ὀφθαλμῶν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων πάντοτε ἐπεφοίτα τὸ φάσμα Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Διὸ ὁ Βατάτζης ἐπέστρεψε πάραντα εἰς τοὺς Φιλίππους, καὶ ἐκεῖ ἐν τῷ ἱστορικῷ πεδίῳ τῆς μάχης τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ἐκάλεσε πολεμικὸν συμβούλιον πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος. Καὶ τινες μὲν ἀπεφάνθησαν ἐναντίον τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ὁ στρατὸς ἦτο ἀσθενής, καὶ ἡ ἀκρόπολις τῶν Σερρῶν, τῆς πρώτης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχομένης πόλεως, ἦτο φυσικῶς ἰσχυρά, ἀλλ' ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αὐτοκράτορος, οὐ ἠ γνώμη ἐβάρυνεν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας, ἐπειδὴ περιεβάλλετο τὸ ἀξίωμα ἀρχιστρατήγου, παρώρμησεν εἰς ἀνάληψιν τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Βούλγαρος διοικητὴς τῶν Σερρῶν ἔσπευσε νὰ συνθηκολογήσῃ, οἱ κάτοικοι τοῦ Μελενίκου ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὴν γενομένην εἰς αὐτοὺς ἐκκλησίαν ὡς ἔχοντες ἑλληνικὴν τὴν καταγωγὴν, καὶ εἰς τὴν βουλγαρικὴν φατρίαν τῆς πόλεως ταύτης ὑπεμνήσθη ὅτι ὁ μέλλων Ἕλλην αὐτοκράτωρ εἶχε σύζυγον Βουλγαρίδα βασιλῦπαιδα. Ἄλλαι πόλεις ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα ἐκείνων καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Ἀσάν Α' πρὸ δεκαεξ ἑτῶν κατακτηθέντα μέρη τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης ἀπεδόθησαν εἰς τὴν τῆς Νικαίας, ὑπεγράφη δὲ μετὰ τῆς Βουλγαρίας συνθήκη εἰρήνης, δι' ἧς ὁ Ἐβρος, ὅστις ἦτο ποτε τὸ δυτικὸν σύνορον τοῦ Βατάτζη, ἀπέβη τὸ βόρειον ὄριον τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ, καὶ ὑπετάγησαν εἰς τὸν Βατάτζην τὸ ἐν τῇ κατόπιν ἡγεμονίᾳ τῆς Βουλγαρίας Κόστενδιλ καὶ τὰ Σκόπια τῆς Μακεδονίας. Ἐφαίνοντο ἐπιστρέψασαι αἱ ἡμέραι Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, καὶ φιλόπατρις Ἕλλην ἱστορικός, ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ἠδυνήθη ἐν ἀληθείᾳ νὰ κανχηθῆ ὅτι τὰ ἑσπέρια σύνορα τῆς Νικαίας συνέπλεον πρὸς τὰ τῆς Σερβίας¹.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἡ δυσαρέσκεια ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸ κατακόρυφον. Ὁ κενόδοξος δεσπότης εἶχε καταπατήσει τὰρχαῖα ἔθιμα καὶ προνόμια τῆς πόλεως καὶ ὄμιλος πρωτευόντων πολιτῶν ἔστειλεν ἀντιπρόσωπον εἰς τὸ ἐν Μελενίκῳ στρατόπεδον τοῦ Βατάτζη καὶ παρεκάλεσε αὐτὸν νὰνανεώσῃ τὰ προνόμια ἐκεῖνα. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ συνήνεσε προθύμως καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἴδῃ αὐτὸς πῶς εἶχον τὰ πράγματα. Διέταξε λοιπὸν τὸν Δημήτριον νὰ παραστῆ πρὸ τοῦ νομίμου αὐτοῦ ἐπαχυριάρχου καὶ νὰ ὑποβληθῆ εἰς τὴν ὀφειλομένην προσκύνῃσιν. Ἀλλ' ὁ μωρὸς νεανίας ἐπέισθη

1. Γεωργίου Ἀκροπολίτου II, 18.

ὑπὸ τῶν συνωμοτῶν νάρνηθῃ. Δευτέρα δὲ ἄρνησις ἔκρινε τὴν τύχην αὐτοῦ. Ὁ στρατὸς τοῦ Βατάτζη, βοηθηθεὶς ὑπὸ προδοσίας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ οὕτω τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1246 ἔπαυσαν ὑφιστάμενα τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς βραχυβίου αὐτοκρατορίας τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ τελευταῖος αὐτῆς κυρίαρχος ἐφυλακίσθη ἔν τινι εἰρκτῇ τῆς Ἀσίας, καὶ αἱ κτήσεις αὐτοῦ προσηρητήθησαν εἰς τὰς τοῦ κατωκτητοῦ. Ἄλλ' ὁ Βατάτζης δὲν εἶχεν ἀκόμη συνενώσει ὑπὸ τὸ σπῆπτρον αὐτοῦ ἅπαντας τοὺς ἐλευθέρους Ἕλληνας. Ὁ Μιχαὴλ Β', εὐθαρσῆς γόνος τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων, εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἔν Κερκύρᾳ καὶ Ἠπειρῷ καὶ ἐπεξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι αὐτοῦ τοῦ Μοναστηρίου, ἐν ᾧ ἀπ' ἑτέρου ὁ τυφλὸς Θεόδωρος ἐξήσκει ἔτι τὴν φιλαρχίαν αὐτοῦ παρὰ τὰ εὐδρα Βοδηνά καὶ τὴν λίμνην τοῦ Ὀστρόβου. Οὐχ' ἦττον ὁ Βατάτζης ἔκρινεν ἐπὶ τοῦ παρόντος συνετώτερον νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν νέων αὐτοῦ εὐρειῶν κτήσεων. Ἐκάστη τῶν κυριευθεισῶν πόλεων ἐτάχθη ὑπὸ ἀποστόλους τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ μέλλον αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος διορίσθη διοικητὴς τῶν Σερρών καὶ τοῦ Μελνίκου, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀνδρόνικος γενικὸς διοικητὴς τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ἔχων ἔδραν τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἐπαρθεὶς ὑπὸ τῶν ἀναιμάκτων τούτων θριάμβων κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ὁ Βατάτζης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ ἐπόμενον ἔαρ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀνακτήσεως τοῦ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατεχομένου Τζουρουλοῦ. Τὴν ἐπιχείρησιν δὲ ταύτην διηκούλυεν ἡ αὔξουσα ἐξασθένησις τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Διοικητὴς τῆς πόλεως ἦτο ὁ Anseau de Bayeux, ὅστις εἶχεν ὑπάρξει προσωρινῶς ἐπίτροπος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς καὶ εἶχε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τῆς γυναικὸς τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος. Φρονῶν δὲ ὁ Anseau ὅτι ὁ Βατάτζης οὐδέποτε ἤθελε πολιορκήσῃ πόλιν, ἐν ἣ διέτριβεν ἡ ἀδελφὴ τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἀφῆκεν τὸ κάστρον σχεδὸν ἀνυπεράσπιστον. Ἄλλ' ὁ Βατάτζης δὲν ἦτο ἀνὴρ δυνάμενος νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν παρακώλυσιν τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ προγράμματος ὑπὸ οἰκογενειακῶν σχέσεων. Διὸ ἐξηκολούθησε τὴν πολιορκίαν, ἐπανέκτησε τὸν Τζουρουλὸν καὶ ἀπέκοψε τὰς ἀπὸ ξηρᾶς συγκοινωνίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς δυσμᾶς. Ἄλλὰ τὸ κατορθῶμα τοῦτο παρ' ὀλίγον νάγαγῃ εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐπλησί-

ασεν ἀπερισκέπτως εἰς τὰ τεῖχη, ὅπως διαπραγματευθῆ μετὰ τῆς φρουρᾶς καὶ μόνον ὡς ἐκ θαύματος ἐσώθη ἀπὸ βέλους εὐστόχως τοξευθέντος ὑπὸ Φράγκου τοξότου.

Ἄλλὰ μέχρῃς ἐκείνου μόνον τοῦ σημείου περιώρισε τὰς ἐπιτυχίας αὐτοῦ. Πιθανῶς ὁ φόβος τῶν Μογγόλων ἐπέσχεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, βλέποντες τῷ 1248 δύο Μογγόλους ἀπεσταλμένους ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ πάπα. Ὁ Ἰννοκέντιος Δ' ἐδεξιώθη αὐτοὺς ἐγκαρδίως καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ προτείνῃ, ὅπως ὁ κύριος αὐτῶν ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ σχισματικοῦ Βατάτζη. Ἄλλ' οἱ Μογγόλοι πρέσβεις ἀπήντησαν μετὰ λεπτῆς εἰρωνείας, ὅτι δὲν ἤθελον συμβουλευσεῖ τοιαύτην ἐνέργειαν ἐπειδὴ ἀπήρεσκεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐνθαρρύνωσι «τὸ ἀμοιβαῖον μῖσος Χριστιανῶν»¹. Ἄφ' οὗ δὲ οἱ ἄπιστοι ἔδωκαν τὸ χριστιανικὸν τοῦτο μάθημα εἰς τὸν ἅγιον πατέρα, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν ἰδίαν ἐαυτῶν ἀγρίαν χώραν. Ἐν τούτοις δὲ ἡ ἀρνησις τῶν Μογγόλων, ὅπως ἐπιδράμωσι τὰς χώρας τοῦ Βατάτζη φαίνεται καθησυχάσασα αὐτὸν καὶ πάλιν διὸ τῷ 1249 παρεσκεύαζε καὶ πάλιν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ βοηθείας τοῦ ὑποτελοῦς αὐτῷ Ἰωάννου Γαβαλά, τοῦ νέου αὐθέντου τῆς Ρόδου, ὅτε αἰφνιδία μετατροπὴ τῶν τυχῶν τῆς νήσου ταύτης ἐπήνεγκε τὴν ἀναβολὴν τῶν σχεδίων αὐτοῦ περὶ προσαρτήσεως τῶν μικρῶν λειψάνων τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας.

Εἶδομεν τὴν πρὸ δεκαεῖς ἐτῶν ἀποτυχίαν τοῦ Βατάτζη ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ἐναντίον τοῦ Λέοντος Γαβαλά, τοῦ ἀνερχατήτου «αὐθέντου τῆς Ρόδου καὶ τῶν Κυκλάδων». Ἄλλ' ὁ Γαβαλάς μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν ταύτην ὑπέλαβε συνετὸν νὰ γείνη «ἄνθρωπος τῆς Βενετίας», τῆς ἰσχυροτάτης ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ θαλασσοκρατείας καὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ βοηθήσῃ τὰς ἐν Κρήτῃ βενετικὰς ἀρχὰς ἐναντίον τοῦ Βατάτζη κατὰ τὸν χρόνον τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλὰ μετ' οὗ πολὺ φαίνεται ἀνεγνωρίσας τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Νικαίας καὶ κρατήσας μόνον τὴν προσωνυμίαν «καίσαρος» μετὰ τῆς προσθήκης «δούλος τοῦ βασιλέως» ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτοῦ καὶ ἴσως λαβὼν ὡς ἀμοιβὴν τὴν ἀρχὴν μεγάλου δουκός, ἦτοι ἀρχιναύαρχου.² Ὁ δὲ

¹ *Manuale Paris Historia Minor* III, 88—9. *Chronica Majora* V, 38.

² Schlumberger *Numismatique de l'Orient Latin* σ. 216. Παν. VII 19 20—Miklosich—Müller *Acta et Diplomata Graeca Mediae aevi*. Τόμ. Δ' σ. 264.

ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος παρήτησε τὴν καισαρικὴν προσωνυμίαν καὶ ἐπωνόμαζεν ἑαυτὸν ἀπλῶς «αὐθέντην τῆς Ρόδου», καὶ ἦτο μὲν ὑπόχρεως νὰ βοηθῆ τὸν ἐπικυρίαρχον αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπέβλεπεν εἰς αὐτὸν χάριν προστασίας. Ἐν ᾧ δ' ἀμφοτέρωθεν εὐρίσκοντο ἐν Νικομηδείᾳ, ἤλθε τὸ ἄγγελμα, ὅτι οἱ Γενουήνσιοι, οἵτινες ἐπωφθαλμίων εἰς τὴν Ρόδον ὡς κέντρον ἐμπορικὸν εἶχον καταλάβει δι' αἰφνιδιασμοῦ τὴν ἀκρόπολιν ἐπιτεθέντες νύκτωρ. Καὶ ἔστε.λε μὲν ὁ Βατάτζης πάραντα ἕνα τῶν ἀρίστων αὐτοῦ ἀξιωματικῶν, ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν πόλιν. Ἀλλ' οἱ Γενουήνσιοι ἔλαβον ἀξίαν λόγου βοήθειαν παρὰ σώματος τῶν ὀνομαστῶν Φράγκων ἰππέων τῆς Πελοποννήσου, ὅπερ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἀφῆκε κατὰ τὴν ἐκ τῆς Ρόδου διάβασιν αὐτοῦ. Παρέστη δὲ ἀνάγκη ἐνισχύσεων, ἕως ἐξωλοθρενθῶσιν οἱ Γάλλοι ἰππῶται, ἀναγκασθῆ ἡ γειτονικὴ φρουρὰ εἰς παραδόσιν καὶ περιορισθῆ ἡ κυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἡ τελευταία ἐστρατεία τοῦ Βατάτζη ἐστράφη ἐναντίον τῶν ἑπτὰ ὑφισταμένων ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλήνων αὐτοῦ ἀντιπάλων. Ὁ Μιχαὴλ Β', ὁ πολυμήχανος δεσπότης τῆς Ἡπείρου, εἶχε θεωρησέν συνετὸν νὰ διατηρήσῃ φιλίας σχέσεις πρὸς τὸν κατακτητὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1246 ἦτο γείτων αὐτοῦ ἐν Μακεδονίᾳ. Ἐσυνθηκολόγησε λοιπὸν μετ' αὐτοῦ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐμνήστευσε τὸν πρεσβύτατον υἱὸν καὶ κληρονόμον Νικηφόρον μετὰ τῆς ἐγγόνης τοῦ αὐτοκράτορος Μαρίας. Ἀλλὰ πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου ὁ ἀκωίμητος δεσπότης, παρορμηθεὶς ὑπὸ τοῦ θείου, τοῦ γηραιοῦ δολοπλόκου Θεοδώρου, ἐπέδραμε τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔδαφος τῶν Νικαίων καὶ ἠνάγκασεν οὕτω τὸν Βατάτζην νὰ δράξῃ τὰ ὄπλα χάριν διατηρήσεως τῶν προσφίτων αὐτοῦ κατακτήσεων. Ὁ δεσπότης εἶχεν ἐπιδείξει μικρὰν πολιτικὴν δεξιότητα κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς καταλλήλου εὐκαιρίας, ἐπειδὴ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ οὐδὲν οὐδὲν εἶχε νὰ φοβηθῆ εἴτε παρὰ τῶν Μουλσουμάνων ἐν Ἀσίᾳ εἴτε παρὰ τῶν Βουλγάρων ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Βατάτζης ἐσάρωσε τὰ πάντα πρὸ αὐτοῦ. Ὁ γηραιὸς Θεόδωρος ἔφυγεν ἀπὸ τῶν ἐν Βοδηνοῖς καὶ Ὀστρόβφ κτήσεων αὐτοῦ, καὶ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ ἐπιφανεῖς ἐγκατέλιπον τὰς σημαίας τοῦ δεσπότη, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου, ὅπως ἐνεργήσῃ περὶ εἰρήνης. Οἱ πρέσβεις τοῦ Βατάτζη, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ ἱστορικὸς Ἀκροπολίτης, συνήντησαν τὸν Μιχαὴλ Β' ἐν τῇ θεσσαλικῇ Λαρίσῃ, ἧτις ἦτο τότε σπουδαῖον κέντρον πολιτι-

κόν, ἐκκλησιαστικόν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παιδείας¹. Ἐκεῖ ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη. Ὁ Μιχαὴλ παρεχώρησεν εἰς τὸν νικητὴν τὰς τρεῖς μακεδονικὰς λίμνας τῆς Καστορίας, τῆς Πιρέσπας καὶ τῆς Ἀχρίδος ὡς καὶ τὸ ἱστορικὸν κάστρον Κροΐαν ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ὁ ἱστορικὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ, ἄγων τὸν πρεσβύτατον υἱὸν τοῦ δεσπότη καὶ τὸν γηραιὸν μηχανορραφὸν Θεόδωρον ὡς αἰχαλώτους αὐτοῦ. Ὁ Θεόδωρος ἐκλείπει ἐκ τῆς ἱστορίας ἐν ταῖς εἰρκταῖς τοῦ Βατάτζη. ἐπὶ ἡμῶν αἰῶνα εἶχε ταράξει τὴν εἰρήνην τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, εἶχε πειραθῆ πάσης μεταβολῆς τύχης, εἶχεν ἰδρῦσαι καὶ ἀποβάλλει μίαν αὐτοκρατορίαν, εἶχεν ὑπάρξει νικητῆς καὶ αἰχμάλωτος τοῦ αὐτοκράτορος. Τώρα τέλος ἠσάχασεν.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ οἰκογενειακὸς βίος τοῦ αὐτοκράτορος εἶχεν ὑπάρξει ὀλιγώτερον εὐτυχῆς τῶν στρατειῶν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν Φράγκων, τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἠπείρου. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου Εἰρήνης, ἦν θρητῶν ὁ αὐλικὸς Ἀκροπολίτης μεταβληθεὶς κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἰς ποιητὴν², εἶχεν ἐκφράσει τὸν φόβον, ὅτι οὐδέποτε ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε παρηγορηθῆ διὰ τὴν ἀπώλειαν ἐκείνην, ὁ Βατάτζης εἶχε νυμφευθῆ τῷ 1244 Κωνσταντίαν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Σταουφιδῶν (Hohenstaufen), θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου Β' καὶ ἀδελφὴν τοῦ ἀτυχοῦς Μαμφρέδου. Ὁ γάμος οὗτος παρὰ τὴν μεγάλην διαφορὰν ἡλικίας τῶν συζύγων, ἐπηγγέλλετο ἀξία λόγου πολιτικὰ ὀφέλη. Ἀμφότεροι οἱ αὐτοκράτορες ἐμίσουν τὸν παπισμὸν, καὶ στρατὸς μὲν ἑλληνικὸς ἐστάλη νὰ βοηθήσῃ τὸν Φρειδερίκον ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτοῦ κατὰ τῆς Ρώμης, ὁ δὲ Φρειδερίκος ἐστηριζε τὰ δίκαια τῶν «ὀρθοδοξοτάτων Ἑλλήνων» ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Βατάτζης, καθ' ἃ μανθάνομεν παρὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ υἱοῦ³, εἶχε θαμβωθῆ ὑπὸ τῆς αἰγλης γάμου, δι' οὗ εἶχε γείνει γαμβρὸς τοῦ ὀνομαστοτάτου καὶ πολυτροπωτάτου τῶν μοναρχῶν τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, οἱ δὲ λόγιοι καὶ οἱ θεολόγοι τῆς Νικαίας δὲν θὰ ἦσαν Ἕλληνες, ἀν δὲν ἐθαύμαζον τὰς δεξιότητας ἡγεμόνος, ὅστις, καίπερ ὢν Φράγκος ἐκ γενετῆς, ἔγραφεν οὐχ ἦττον ἐπιστολὰς ἐν τῇ ὀραίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ.

1 Νικηφόρου Βλαμμύδου σ. 36.

2 Γεωργίου Ἀκροπολίτου II 6.

3. Satire du Percerpteur é. τῷ κώδικι Suppl.Grec XXXVII φ. 56 β τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης Παρισίων.

δι' ὧν ἐνεκοιμιάζε τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἐκκλησίαν. Ὁ γάμος ἐτελέσθη ἐν Ἡρώσῃ μεθ' ὅλης τῆς πομπῆς αὐτοκρατορίας στρατιωτικῆς ποιητῆς αὐλικῶς συνέταξεν ἐπιθαλάμιον ᾠδὴν, καὶ ἡ Κωνσταντία ἔλαβε τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα Ἄγνα, ὅπως στενωτέρον συνδεθῆ ἢ πρὸς τὸν λαὸν τοῦ συζύγου. Ἐξ ἐτέρου δὲ ὁ πάπας ἐξεμάνη ἐπὶ τῷ γάμῳ τούτῳ, καὶ ἐν τῶν στοιχείων τοῦ συνταχθέντος ἐναντίον τοῦ Φρειδερίκου Β' ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Λουγδούνου κατηγορητηρίου ὑπῆρξεν τὸ ὅτι οὗτος εἶχεν ἐκδώσει τὴν θυγατέρα εἰς τὸν ἀφορισμένον αἵρετικὸν Βατάτζην.

Ἄτυχως ἡ νεαρὰ αὐτοκράτειρα εἶχεν ἀγάγει μεθ' ἑαυτῆς ὡς μίαν τῶν κυριῶν τῆς τιμῆς ἐκ τῆς Ἑσπερίας ἐπακίνδυνον ἀντίζηλον θελκτικὴν νέαν Ἰταλίδα μαρκωνίδα. Οἱ τακεροὶ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ ἐπίχαρι τῶν τρόπων τῆς αὐλικῆς ταύτης ἐδέσμευσαν τὴν καρδίαν τοῦ εὐδαιμόνητου αὐτοκράτορος καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐσαγηνεύθη ὑπὸ τῆς παλλακίδος ὥστ' ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὴν νὰ φέρῃ τὰ πορφυρᾶ πέδιλα αὐτοκρατείας καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἀκολουθίαν πολυαριθμοτέραν τῆς τῆς συζύγου. Ἡ τυπικὴ αὐλὴ τοῦ Νυμφαίου ἐσκανδαλίσθη ὑπὸ τῆς διπλῆς ἐκείνης παραβάσεως τῆς τε ἠθικῆς καὶ τῆς ἐθιμοταξίας. Ἡ δὲ ἀγανάκτησις αὐτῆς ἐξέσπασεν εἰς τὸν πικρὸν σατυρισμὸν τοῦ Νικηφόρου Βλεμμύδου, τοῦ ἡγουμένου τῆς παρὰ τὴν Ἐφεσον μονῆς τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, οὗ ἡ αὐτοβιογραφία εἶνε ἐν τῶν ζωντανωτάτων-ἔργων τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Ὁ Βλεμμύδης ἐμίσει τὴν εὐνοουμένην τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὸ ἀνειμένον τοῦ βίου καὶ τὴν καταγωγὴν ἐξ Ἰταλίας, ἐπειδὴ ἀπεστρέφετο ἰδιαζόντως τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ξένους. Ἡ δὲ Ἰταλίς παλλακὴ ἀποφασίσασα νὰ δείξῃ τὴν περιφρόνησιν αὐτῆς πρὸς τὸν φιλόπατριν ἠθικολόγον εἰσηλθε διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ περιβεβλημένη ἐπασήμως αὐτοκρατορικὰ αὐτῆς ἐμβλήματα κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς ἱεροτελεστίας. Ὁ ἡγούμενος διέταξε πάραυτα νὰ παύσῃ ἡ λειτουργία καὶ ἤξιωσε παρὰ τῆς ἀναιδοῦς ἐταίρας νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὃν ἐμόλυνε διὰ τῆς παρουσίας αὐτῆς. Ἐκπλαγεῖσα δ' ἐκείνη ἐπὶ τῇ ἐπιτιμῆσει αὐτοῦ, ἐξερράγη εἰς δάκρυα, εἰς δὲ τῶν τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς ἔδραξε τὸ ξίφος, ὅπως φονεύσῃ τὸν παράτολμον μοναχὸν ἐπ' αὐτῆς τῆς ἁγίας τραπέζης. Ἀλλὰ τὸ ξίφος ἔμεινε προσκεκολλημένον ἐν τῇ θήρῃ. Τὸ γεγονὸς ἀπεδόθη, ὡς εἰκός, εἰς τὰ γοητεύματα τοῦ ἡγουμένου, καὶ ὁ Βλεμμύδης κατηγογέλη ἐπὶ ἀσεβείᾳ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ μαγείᾳ ὑπὸ τοῦ μανομένου γυναιίου καὶ